

ΘΕΟΛΟΓΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΟΝ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΟΝ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΟΜΟΣ ΕΖ'

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1996

ΤΕΥΧΟΣ Α'

Ο ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ «ΚΑΙΝΟΣ ΑΝΘΡΩΠΟΣ»

ΥΠΟ

ΕΥΑΓΓΕΛΟΥ Δ. ΘΕΟΔΩΡΟΥ

Όμοτίμου Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν
Τακτικοῦ Μέλους τῆς «Εὐρωπαϊκῆς Ἀκαδημίας
τῶν Ἐπιστημῶν καὶ τῶν Τεχνῶν»

«Εἶ τις ἐν Χριστῷ, καινὴ κτίσις» (Β' Κορ. ε', 17)

1. Εἰσαγωγικά.

Τὸ ὀρθόδοξον μορφωτικὸν ιδεῶδες, ὅπως δὲν ἔχει σχέσιν πρὸς τὴν οὐτοπιστικὴν ὑπεραιοδοξίαν, οὕτως εἶναι ἀπηλλαγμένον καὶ πάσης ἀπαιοδοξίας. Τοῦτο ἀποδεικνύεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς πεποιθήσεως, ὅτι διὰ τῆς πώσεως «ὁ νοῦς καὶ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου ἐξησθένησαν μὲν διὰ τῆς ἁμαρτίας, ἀλλὰ δὲν ἐξέλιπον παντελῶς»¹, ὡς ἄλλως τε ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ προβολῆς πολλῶν προχριστιανικῶν προτύπων ἀρετῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία δὲν περιορίζεται μόνον εἰς τὸ νὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ διὰ τῆς ἁμαρτίας βαρέος τραυματισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλ' ἐπὶ πλέον δεικνύει τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας καὶ ἀναγεννήσεως.

Καρπὸς τῆς ἀναγεννήσεως αὐτῆς εἶναι ἡ ἀνάδειξις τῶν ἐν Χριστῷ μορφουμένων εἰς «καινοὺς ἀνθρώπους», εἰς «καινὴν κτίσιν ἐν Χριστῷ» (Ἐφ. β', 15 καὶ Β' Κορ. ε', 17: «εἶ τις ἐν Χριστῷ Καινὴ κτίσις»). Ἡ μελέτη τοῦ Λόγου τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ δαψιλῆς χρῆσις τῶν λοιπῶν ἀγιαστικῶν μέσων, ἡ ἔντονος καὶ ἀδιάλειπτος προσευχή, τὸ

1. Ἰωάννου Καρμίρη, *Σύνοψις τῆς δογματικῆς διδασκαλίας τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας*, ἐν Ἀθήναις 1957, σ. 36. Γερασίμου Κονιδάρη, *Εἶναι ἐπιστημονικῶς δυνατὴ ὀρθόδοξος ἀγωγή; Μία ἄποψις*, ἐν Ἀθήναις 1953, σ. 13. Πρβλ. Ἀνδρέου Φυτράκη, *Ἡ ἀξία τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος κατὰ τοὺς Τρεῖς Ἱεράρχας*, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 7.

ίερὸν βάπτισμα, ἡ εἰλικρινὴς μετάνοια καὶ ἡ ἀνελλιπὴς προσέλευσις εἰς τὴν Θεϊαν Κοινωνίαν χαλκεύουν καὶ σφυρηλατοῦν ἀδαμάντινον χαρᾶκτιρα, ὅστις «ἀποθέτει τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, τὸν φθειρόμενον κατὰ τὰς ἐπιθυμίας τῆς ἀπάτης» καὶ «ἐνδύεται τὸν καινὸν ἄνθρωπον τὸν κατὰ Θεὸν κτισθέντα ἐν δικαιοσύνῃ καὶ ὁσιότητι τῆς ἀληθείας» (Ἐφ. δ', 22-24).

2. Μέθεξις τῆς ζωῆς τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι.

Ἡ γενεσιουργὸς αἰτία τῆς ἐν Χριστῷ «καινότητος ζωῆς» (Ρωμ. στ', 4) εἶναι ἡ μέθεξις τῆς ζωῆς τοῦ Θεανθρώπου Ἰησοῦ, ὅστις εἶναι τὸ «φῶς τοῦ κόσμου» (Ἰωάν. η', 12), «ἡ ὁδὸς καὶ ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ ζωὴ» (Ἰωάν. ιδ', 6), «αὐτὸς ὁ Θεὸς, ὁ διὰ τῆς ἐν τῷ ἱστορικῷ Ἰησοῦ ἐνανθρωπήσεως ἀποκαλυφθεὶς σωματικῶς καθ' ὅλον αὐτοῦ τὸ πλήρωμα»². Αἱ ἐν ταῖς προχριστιανικαῖς θρησκείαις θεῖαι ἐνσαρκώσεις «δὲν εἶναι κυρίως ἐνανθρωπήσεις τοῦ Θεοῦ, καθ' ἃς συντελεῖται σάρκωσις ἐν ἀσυγγύτῳ ἐνώσει τῆς θείας καὶ τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ἀλλ' ἀπλῆ μεταμόρφωσις ὁ Θεὸς δηλαδὴ δὲν γίνεται ἄνθρωπος, ἀλλὰ μόνον ὑποδύεται τὴν μορφήν ὠρισμένου ἀνθρώπου, ἐντεῦθεν δὲ καὶ ἡ ἐπανάληψις τῶν τοιούτων μεταμορφώσεων. Διὰ τοῦτο ἐξ αὐτῶν οὐδαμῶς προκύπτει τὸ τῆς χριστιανικῆς ἐνανθρωπήσεως θεανθρωπικὸν πρόσωπον»³. Ὅθεν τὸ οὐσιῶδες στοιχεῖον τοῦ Χριστιανισμοῦ εἶναι ἡ ἐν Χριστῷ ἐνανθρώπησις τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου. Οὕτω «δὲν σφῆζει ὁ Θεός, ἀλλ' ὁ Θεάνθρωπος, σφῆζει ὁ Θεὸς ὡς Θεάνθρωπος», τοῦθ' ὅπερ «ἀποτελεῖ τὴν οὐσίαν καὶ τὸ βάθος τοῦ χριστιανικοῦ μυστηρίου»⁴. Κατὰ τὸν Μ. Βασίλειον, «ἡ τοῦ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν περὶ τὸν ἄνθρωπον οἰκονομία ἀνάκλησις ἐστὶν ἀπὸ τῆς ἐκπτώσεως καὶ ἐπάνοδος εἰς οἰκειώσιν τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τῆς διὰ τὴν παρακοὴν γενομένης ἀλλοτριώσεως. Διὰ τοῦτο ἡ μετὰ σαρκὸς ἐπιδημία Χριστοῦ, ἡ τῶν εὐαγγελικῶν πολιτευμάτων ὑποτύπωσις, τὰ πάθη, ὁ σταυρὸς, ἡ ταφή, ἡ ἀνάστασις, ὥστε τὸν σφῆζόμενον ἄνθρωπον διὰ μιμήσεως Χριστοῦ τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην υἰοθεσίαν ἀπολαβεῖν»⁵.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῆ ἀφηρημένη θεωρία ἢ θεωρητικὸν σύστημα ἰδεῶν, οὔτε, καλῶν πρὸς οἰκειώσιν τοῦ ἀπολυτρωτικοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἐγκαταλείπει τὸν ἄνθρωπον μόνον καὶ ἀβοήθητον

2. Γρηγορίου Παπαμιχαήλ, *Ἡ οὐσία καὶ τὸ βάθος τοῦ Χριστιανισμοῦ*, Ἀθήναι, 1937, σ. 6.

3. *Ἐνθ' ἄνωγ.*, σσ. 9-10.

4. *Αὐτόθι*, σ. 11.

5. Μ. Βασιλείου, «Περὶ Ἁγίου Πνεύματος 15», *Migne Ἐ. Π.* 32,128.

«οὐ γὰρ ἔχομεν ἀρχιερέα μὴ δυνάμενον συμπαθῆσαι ταῖς ἀσθενείαις ἡμῶν, πεπειρασμένον δὲ κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα χωρὶς ἁμαρτίας». Ὅταν τις προσέρχεται μετὰ παρηγορίας τῷ θρόνῳ τῆς Χάριτος, λαμβάνει ἔλεος καὶ εὐρίσκει «*χάριν εἰς εὐκαιρον βοήθειαν*» (Ἐβρ. δ', 15-16).

Ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία διὰ τῆς διδασκαλίας τῆς ὁδηγεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἔχωμεν τὴν ζῶσαν ἐσωτερικὴν ἐμπειρίαν, ὅτι ἐν Χριστῷ, τῷ «*μόνῳ ἱστορικῷ Θεανθρώπῳ Λυτρωτῇ*», εὐρίσκομεν τὴν πλήρωσιν «*τῆς παναθρωπίνης λυτρωτικῆς νοσταλγίας*»⁶, καθ' ὅσον Οὗτος «*ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ*» (Κολοσ. α', 13-14). Ἡ καθ' ὅλου Ὁρθόδοξος Σωτηριολογία ἐρείδεται ἐπὶ τῆς ἔκπαλαι ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἀνατολῇ ὑπαρχούσης καὶ πρὸς τὴν νομικὴν περὶ σωτηρίας ἀντιλήψιν ἀντιτιθεμένης «*μυστικῆς περὶ σωτηρίας ἀντιλήψεως, ἣτις, εἰσελθοῦσα ἐνωρὶς καὶ εἰς τὴν λατρείαν καὶ τὴν εὐσέβειαν τοῦ λαοῦ, ἐβιώθη βαθύτατα ὑπ' αὐτοῦ διὰ μέσου τῶν αἰώνων καὶ μετουσιώθη εἰς θεσπεσίους ἐκκλησιαστικὸς ὕμνους*»⁷, οἵτινες ἐξαίρουν πάντας τοὺς κυρίους σταθμοὺς τῆς ὑφ' ἡμῶν μυστικῶς βιουμένης ἀπολυτρωτικῆς ἐνεργείας τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Σωτὴρ —κατὰ τὰς ἐκφράσεις τῶν λειτουργικῶν κειμένων τῆς Ἐκκλησίας μας— εἶναι πρωτίστως ὁ «*τῶν πάντων βασιλεύς*», ὁ «*συνέχων παλάμη*» καὶ «*νεύματι κρατῶν κτίσιν ἅπασαν*», «*ὁ τὸν οὐρανὸν ἀστράσιν ἀγλαΐσας καὶ κοσμήσας τοῖς ἀνθεσι τὴν γῆν*», «*ὁ λίμνας καὶ πηγὰς καὶ θαλάσσας ποιήσας*», «*ὁ τῆς ζωῆς ταμοῦχος*». Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ Σωτὴρ, —καὶ ὅταν «*ἐπεσκέψατο τὴν ἡμετέραν πτωχείαν*», λαβῶν «*βροτεῖαν σάρκα*» καὶ «*κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθεὶς*», —οὐδόλως ἐγκατέλειπε τοὺς «*πατρικὸς κόλπους*» καὶ τὸ θεῖον μεγαλεῖόν Του, δι' αὐτὸ τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν, ἦν προσέλαβεν, ἦνωσε μετὰ τῆς θείας, «*ἀνεκαίνισεν, ἡγίασεν, ἀπηφθάρτισε καὶ ἐθέωσε «δυνάμει», μεταδοὺς εἰς αὐτὴν θεῖαν ζωὴν, οὕτω δ' «ἀπειρωγάσατο τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀπολυτρώσεως*»⁸. Ὁ Σωτὴρ ἐγένετο «*σύμμορφος τῷ σώματι τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, ἵνα ἡμᾶς συμμόρφους ποιήσῃ τῆς εἰκόνος τῆς δόξης αὐτοῦ*»⁹ καὶ ἵνα «*τὴν ρυπωθεῖσαν εἰκόνα, εἰς τὸ ἀρχαῖον ἀναμορ-*

6. Λεωνίδου Φιλιππίδου, *Ἱστορία τῆς ἐποχῆς τῆς Καινῆς Διαθήκης ἐξ ἐπόψεως παγκοσμίῳ καὶ πανθηρησκιακῆς*, ἐν Ἀθήναις 1958, σ. 828.

7. Ἰωάννου Καρμίρη, ἐνθ' ἀνωτ., σ. 52.

8. *Αὐτόθι*, σσ. 52, 58-59.

9. «*Τερατικόν*», ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος», ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 124. Πρβλ. *Φιλπ. γ'*, 21.

φώσας, τῷ θείῳ κάλλει συγκαταμίξῃ»¹⁰. «Διὰ τῆς θείας ἐνσαρκώσεως προσληφθεῖσα ἀνεκτίσθη καὶ ἀνεκαινίσθη καὶ ἐκαλλύνθη καὶ ἠφθαρτίσθη καὶ ἐλυτρώθη καὶ οὕτως ἐθεώθη ἢ φθαρεῖσα καὶ παλαιωθεῖσα ἀνθρωπίνῃ φύσει ὀλόκληρος, καὶ ἀποκατεστάθη εἰς τὴν ἀρχικὴν λαμπρότητα αὐτῆς ἢ διὰ τῆς ἀμαρτίας “τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γένους τοῦ ἡμετέρου”¹¹ ἀμαυρωθεῖσα θεία εἰκὼν»¹². «Ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει τοῦ Κ. ἡ. Ἰ. Χ. συμπεριελήφθη καὶ ἀνεκεφαλαιώθη καὶ ἀπελυτρώθη ὀλόκληρος ἢ ἀνθρωπότης ὡς ἐνιαῖος ὀργανισμὸς καὶ ἠνώθη πάλιν μετὰ τῆς θεότητος, ἀποτέλεσμα δὲ τούτου εἶναι ἡ δόξα καὶ ἡ θεώσις τῶν σωζομένων ἀνθρώπων, οἵτινες γίνονται “θείας κοινωνοὶ φύσεως” (Β' Πέτρ. α', 4). Αὐτονόητον δ' ὅτι ἡ θεώσις αὕτη δέον νὰ νοῆται οὐχὶ ἐν... πραγματικῇ ἢ πανθειζούσῃ ἐννοίᾳ»¹³.

Ἐπειτα εἰς τὴν ἀπολύτρωσιν τοῦ ἀνθρώπου συντελεῖ τὰ μέγιστα τὸ προφητικὸν ἀξίωμα τοῦ Χριστοῦ, Ὅστις, κατὰ τὰς ἐκφράσεις τῶν λειτουργικῶν μας κειμένων, ὡς «Ἥλιος δικαιοσύνης» καὶ «φωτοδότης» «τοῖς ἐν σκοτει κατημένους ἐπέφανεν», ὀδηγῶν «πρὸς γνῶσιν θεϊκὴν ἅπαντας», «φωτίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν διανοιῶν καὶ καρδιῶν», «εἰς ἐπίγνωσιν τῆς ἀληθείας», «λάμπων ἐν ταῖς καρδίαις τὸ τῆς θεογνωσίας ἀκήρατον φῶς καὶ τοὺς τῆς διανοίας ἡμῶν ὀφθαλμοὺς» διανοίγων «εἰς τὴν τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων κατανόησιν». Ἄλλ' ὁ Σωτὴρ εἶναι «τοῦ φωτὸς χορηγὸς» οὐ μόνον διὰ τῆς διδασκαλίας Αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦ ἁγίου Αὐτοῦ παραδείγματος. Διὰ τοῦτο «ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν ὀφείλει, καθὼς Ἐκεῖνος περιεπάτησε, καὶ αὐτὸς οὕτω περιπατεῖν» (Α' Ἰωάν. β', 6). Οὕτως ὁ ζῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ τὸ παράδειγμα τοῦ Χριστοῦ ἀποκαθίσταται εἰς τὸν ἀρχικὸν προορισμὸν του, ἐπαναφέρεται «εἰς τὴν ἐξ ἧς παρεξέκλινε καὶ ἀπεπλανήθη ὁδὸν τῆς ἠθικῆς τελειώσεως καὶ θεώσεως καὶ φθάνει εἰς τὴν ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ, ἀνακαινιζομένου τοῦ “κατ' εἰκόνα”¹⁴.

Τὸ σπουδαιότερον θεμέλιον τοῦ ὀρθοδόξου μορφωτικοῦ ἔργου εἶναι ἡ διὰ τῆς βιώσεως τοῦ «σταυρωσίμου» καὶ «ἀναστασίμου» Πάσχα συμμετοχὴ εἰς τὰ πάθη καὶ τὴν δόξαν τοῦ Χριστοῦ, τ.ἔ. εἰς τὰς

10. Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριφιδίου, ἐν Ἀθήναις 1958, σσ. 77-78, ἐνθα ἰδὲ καὶ παραπομπὰς εἰς τὰ λειτουργικὰ κείμενα.

11. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμλ. εἰς Γένεσιν 9,2», *Migne* Ἐ. Π. 53,77.

12. Ἰωάννου Καρμίρη, ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 58-59.

13. Αὐτόθι, σ. 56.

14. Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου, ἐνθ' ἄνωτ., σ. 79, ἐνθα ἰδὲ καὶ σχετικὰς παραπομπὰς.

κυριωτέρας ἐκδηλώσεις τοῦ ἀρχιερατικοῦ καὶ βασιλικοῦ του ἀξιώματος.

Ὁ Σωτῆρ εἶναι ὁ «φρικτὰ πάθη δι' ἡμᾶς ὑποστάς», «ὁ ὑπὲρ τοῦ κόσμου σφαγεὶς ἐκουσίως Υἱὸς τοῦ Θεοῦ», ὁ δι' ἕκαστον ἐξ ἡμῶν «ἐν Σταυρῷ τὰς ἀχράντους Του χεῖρας ἀπλώσας», ὁ «ὑπὲρ ἡμῶν ἀποθανόντων» καὶ δοὺς «Ἐαυτὸν ἀντίλυτρον ὑπὲρ τῶν ψυχῶν ἡμῶν», ὁ «πηγάσας ἡμῖν τὴν ἄφεσιν, ὁ κεντηθεὶς τὴν πλευρὰν καὶ ἀναβλύζων ἡμῖν κρουνοὺς ζωῆς», ὁ «δι' Ἐαυτοῦ καθαρισμόν ποιησάμενος τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν». Διὰ τοῦ «ἀντιπροσωπευτικὸν χαρακτῆρα κερτημένου σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Σωτῆρος»¹⁵, «ἐχθροὶ ὄντες κατηλλάγημεν τῷ Θεῷ», διαρρηχθέντος τοῦ χειρογράφου τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν. Ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ αἵματός Του ὑπέγραψε βασιλικῶς τὴν ἐκ τῆς δουλείας τοῦ ἐχθροῦ ἐλευθερίαν τῶν ἀνθρώπων¹⁶.

Ἄλλ' ὁ σταυρικὸς θάνατος τοῦ Σωτῆρος δὲν εἶναι μόνον «ἰλασμοὺς» καὶ «καταλλαγὴν» καὶ εἰρήνευσις μετὰ τοῦ Θεοῦ καὶ δημιουργία νέας θείας ζωῆς ἐν ἀνθρώποις, καθ' ὅσον «τὰ ἀρχαῖα παρῆλθεν, ἰδοὺ γέγονε καινὰ τὰ πάντα» (Β' Κορ. ε', 17), ἀλλ' εἶναι καὶ θρίαμβος ἐναντίον τῶν «ἀρχῶν» καὶ τῶν «ἐξουσιῶν τοῦ σκότους» καὶ συγχρόνως κατάργησις τοῦ τὸ κράτος ἔχοντος τοῦ θανάτου, τ.ἔ. τοῦ διαβόλου (Ἐβρ. β', 14). Ὁ θάνατος τοῦ Χριστοῦ σημαίνει τὴν σκύλευσιν καὶ νέκρωσιν τοῦ θανάτου, τὴν διάλυσιν τῶν «κλείθρων τοῦ Ἄδου», τὴν κατάλυσιν τῆς ἐξουσίας αὐτοῦ, τὴν ἐκ φθορᾶς μετάστασιν ἡμῶν εἰς τὴν ἀφθαρσίαν, τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Ἄδου, τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν δεσμοτῶν τοῦ Ἄδου, τὴν διὰ τῆς εἰς Ἄδου καθόδου λύσιν τῶν ὀδυνῶν τοῦ θανάτου καὶ τὴν διὰ τῆς ἐπακολουθησάσης Ἀναστάσεως ὀριστικὴν διάλυσιν τοῦ βασιλείου τῆς φθορᾶς καὶ τοῦ θανάτου¹⁷.

Ἡ βίωσις τοῦ «σταυρωσίμου» Πάσχα συνδέεται στενῶς μετὰ τῆς βιώσεως τοῦ «ἀναστασίμου» Πάσχα, δοθέντος ὅτι ὁ ἔσχατος σκοπὸς τοῦ σταυρικοῦ θανάτου τοῦ Χριστοῦ ὑπῆρξεν ἢ διὰ τῆς Ἀναστάσεως αὐτοῦ καθολικὴ ἀνάστασις τοῦ μυστικοῦ σώματός Του, τὸ νὰ «ὁδοποιήσῃ πάσῃ σαρκὶ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀνάστασιν», τὸ νὰ ἀποβῇ «ἀρχὴ τῶν κεκοιμημένων, πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν», τὸ νὰ ἀνέλθῃ εἰς οὐρανούς, νὰ καθήσῃ «ἐν δεξιᾷ τῆς μεγαλωσύνης» τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς «ἐν ὑψηλοῖς» ὡς «Βασιλεὺς τῆς δόξης», νὰ «πῆξῃ τὴν Ἐκκλησίαν» καὶ

15. Ἐνθ' ἄνωτ., σ. 80. Ἰωάννου Καρμίρη, μν. ε., σ. 63. Πρβλ. Λεωνίδου Φιλιππίδου, Ἐνθ' ἄνωτ., σσ. 849 ἐξ.

16. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, Ἐνθ' ἄνωτ.

17. Αὐτόθι, ἐνθα ἰδὲ σχετικὰς παρατομπὰς.

νὰ γίνῃ «δομήτωρ» ταύτης «πρὸς διαιώνισιν καὶ οἰκειοποίησιν τῆς σωτηρίας ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, συνεργία τοῦ πεμφθέντος κατὰ τὴν Πεντηκοστὴν καὶ διαμένοντος ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ Ἁγίου Πνεύματος»¹⁸, ἐπὶ τῷ τέλει τῆς «ἀννψώσεως πάντων ἀπὸ γῆς πρὸς οὐράνια» καὶ τῆς κατακτήσεως τῆς «ἀλήκτου εὐφροσύνης» καὶ τῶν στεφάνων, τοὺς ὁποίους θὰ δώσῃ ὁ Χριστός, ὅταν περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀγγελικῶν οὐρανίων ἀρχῶν «ἦξῃ μετὰ δόξης», ἵνα ἀναστήσῃ «πᾶν τὸ πλάσμα τοῦ κρίνεσθαι», «καινίσῃ νόμους φύσεως» καὶ ἐλευθερώσῃ καὶ αὐτὴν τὴν συστενάζουσαν καὶ συνωδίνουσαν μετὰ τοῦ πεσόντος ἀνθρώπου κτίσιν «ἀπὸ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς δόξης τῶν τέκνων τοῦ Θεοῦ» (Ρωμ. η', 21-22)¹⁹.

«Ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος, τὸ κέντρον ὅλης τῆς νέας οἰκονομίας εἶναι ὁ Ἀναστάς Χριστός». Οὐ μόνον διὰ τῆς κατ' ἔτος ἀγομένης ἐορτῆς τοῦ Πάσχα, ἀλλὰ καὶ κατὰ πᾶσαν Κυριακὴν, ὡς καὶ κατὰ τὰς λοιπὰς ἡμέρας, καθ' ἃς τελεῖται ἡ Θ. Λειτουργία, ἡ Ἐκκλησία παρουσιάζει εἰς ἕκαστον ἐξ ἡμῶν τὴν νέαν ζωὴν, τὴν ὁποίαν προσφέρει εἰς ἡμᾶς ὁ θριαμβευτὴς Ἀναστάς Κύριος. Τὸ πλήρωμα τῆς ιδέας τῆς Ἀναστάσεως διαποτίζει τὴν Ὁρθόδοξον Ἐκκλησίαν καθ' ὅλον τὸ ἔτος²⁰. Τοῦτο ἐξαίρεται ὑπὸ πολλῶν ἑτεροδόξων. «Ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία», ὡς τονίζει ὁ Friedrich Heiler, «ζῆ ἐξ ὀλοκλήρου ἐκ τοῦ μυστηρίου τῆς Ἀναστάσεως. Πᾶσα Κυριακὴ εἶναι δι' αὐτὴν μία ἡμέρα τῆς Ἀναστάσεως. Μάλιστα πᾶσα τελετουργία τῆς Θείας Εὐχαριστίας ἐν τῇ Ἀνατολικῇ Ἐκκλησίᾳ εἶναι κατ' οὐσίαν μία πασχαλινὴ λειτουργία»²¹. Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ ταύτῃ «ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου κατέχει, ὡς καὶ ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἐκκλησίᾳ, τὴν μάλιστα κεντρικὴν καὶ θεμελιώδη θέσιν ἐν ὅλῃ τῇ θρησκευτικῇ ζωῇ αὐτῆς, θέσιν ἀντανεκλώσαν καὶ ἀκτινοβολοῦσαν καὶ ἐν τῇ πνευματικῇ καὶ κοινωνικῇ καὶ τῇ ἐθνικῇ ζωῇ τῶν ἀποτελούντων τὴν Ἐκκλησίαν ταύτην λαῶν... Ἐν οὐδεμιᾷ ἄλλῃ Ἐκκλησίᾳ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Κυρίου ἐορτάζεται μετὰ τόσης ἐπιμονῆς, τόσου ἐνθουσιασμοῦ, τόσης ἐξάρσεως καὶ τόσης μεγαλοπρεπείας»²². Ὡς γράφει καὶ ὁ J. Tycias, «ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς εἶναι ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἀναστάσεως... Τὸ Πάσχα εἶναι διάβασις. Ἡ

18. Ἰωάννου Καρμίρη, *ἐνθ' ἄνωπ.*, σσ. 66-67.

19. Ἴδὲ σχετικὰς παραπομπὰς, ἐν Εὐαγγ. Θεοδώρου, *ἐνθ' ἄνωπ.*, σ. 81.

20. Josef Casper, *Weltverklärung im liturgischen Geiste der Ostkirche*, Freiburg im Breisgau 1939, σ. 86.

21. Friedrich Heiler, *Mysterium Caritatis*, München 1949, σσ. 176-177.

22. Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, «Ἡ Ἀνάστασις τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ», περ. «Ἐκκλησία», ἔτος 1953, σ. 131.

Ἐκκλησία τῆς Ἀνατολῆς βιοὶ τὴν διάβασιν ταύτην ἐκ τοῦ κόσμου πρὸς τὸν Θεόν, ἐκ τῆς γῆς πρὸς τὸν οὐρανόν, ἐκ τοῦ προσκαιροῦ πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν, ἐκ τοῦ σκοτόυ πρὸς τὸ φῶς, ἐκ τῆς πτωχείας πρὸς τὴν μεγαλοπρέπειαν τοῦ πλοῦτου»²³. Χαρακτηριστικαὶ εἶναι αἱ σχετικαὶ ἐκφράσεις τοῦ κανόνος τῆς Ἀναστάσεως Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ: «Ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανὸν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασε»· «καθαρθώμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀφόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς Ἀναστάσεως»· «νῦν πάντα πεπλήρωται φωτός, οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια» κ.λπ. Ἐν τῷ αὐτῷ κανόνι ἐκφράζεται θαυμασίως καὶ ἡ ἰδέα τῆς ὑπὸ τῶν πιστῶν μυστικῆς βιώσεως τῆς Ἀναστάσεως: «Χθὲς συνεθαπτόμην Σοι, Χριστέ, συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι Σοι· συνεσταυρούμην Σοι χθὲς, Αὐτός με συνδόξασον Σωτῆρ ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου».

Ἐπίσης ἀξία μνείας εἶναι ἡ καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα τοῦ Πάσχα χρησιμοποίησις τοῦ ὕμνου τῆς βαπτίσεως: «Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε, Χριστὸν ἐνεδύσασθε, ἀλληλουΐα» (Γαλ. γ', 27). Ὁ ὕμνος οὗτος ὑπενθυμίζει τὸ ἔθιμον τῆς παλαιᾶς Ἐκκλησίας νὰ βαπτίζῃ τοὺς κατηχουμένους κατὰ τὴν παννυχίδα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου. Μετὰ τὴν βάπτισιν παρηκολούθουν οὗτοι μὲ λευκὰ ἐνδύματα τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Ἐντεῦθεν καὶ ἐλέγετο ἡ ἑβδομάς τοῦ Πάσχα «*Hebdomas in albis*», «Ἐβδομάς ἐν λευκοῖς», «Ἀσπροβδόμαδο», ὡς καλεῖται μέχρι σήμερον εἰς μερικὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος. Ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ ἡ ἑβδομάς αὕτη καλεῖται «*Διακαινήσιμος*», ἑβδομάς νέας ζωῆς, συμφώνως πρὸς τοὺς λόγους τοῦ ἀποστόλου Παύλου ἐν τῇ ἐπιστολῇ του πρὸς Ῥωμαίους στ', 4: «*Συνετάφημεν οὖν Αὐτῷ διὰ τοῦ βαπτίσματος εἰς τὸν θάνατον, ἵνα ὡσπερ ἠγέρθη Χριστὸς ἐκ νεκρῶν διὰ τῆς δόξης τοῦ Πατρὸς, οὕτω καὶ ἡμεῖς ἐν καινότητι ζωῆς περιπατήσωμεν*»²⁴.

Ἡ ἐν Χριστῷ καινὴ ὑπαρξις ἔχει οὐράνιον προσανατολισμὸν καὶ ἀγκυροβόλημα, διότι ζῆ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς Θείας Μεταμορφώσεως, τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου. Ἡ ἀτμοσφαῖρα αὕτη προβάλλει τὸν τελικὸν σκοπὸν πασῶν τῶν ἀπολυτρωτικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κυρίου, πρὸς «*μέθεξιν*» τῶν ὁποίων εἰς τὸ ἐκάστοτε παρὸν καλεῖ ἡμᾶς ἡ Ἐκκλησία διὰ τῶν ἑορτῶν τοῦ λειτουργικοῦ ἔτους καὶ διὰ τοῦ καθ' ὅλου κατηχητικοῦ της ἔργου. Ὁ τελικὸς οὗτος σκοπὸς εἶναι ἡ ἀναβίβασις τῆς δεδοξασμένης ἀνθρωπίνης φύσεως εἰς τὸν οὐρανόν. «*Πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν*» (Ἐβρ. στ', 20) εἰς

23. J. Tyciac, *Die Liturgie als Quelle östlicher Frömmigkeit*, Freiburg im Breisgau 1937, σ. 2.

24. Π. Ἰ. Μπρατσιώτου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 132.

τὴν ἀνοδικὴν αὐτὴν πορείαν εἶναι ἀκριβῶς ὁ Κύριος μετὰ τὴν Ἀνάληψιν Του, ἢ ὅποια ὑπῆρξε τὸ ἐπισφράγισμα τῶν τεσσαράκοντα ἡμερῶν μετὰ τὴν Ἀνάστασιν Του, κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων ὁ Σωτὴρ, διὰ τῶν ἐμφανίσεων Του, ἀπεκάλυψε καὶ ἐφανέρωσεν εἰς ἡμᾶς μίαν ἄγνωστον ἕως τότε ὄντικὴν διάστασιν καὶ πραγματικότητα, μίαν ὑπαρξίν μετ' ἀφθαρτον καὶ αἰωνίαν ζωὴν.

Ὁ Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν καὶ ὡς ἄνθρωπος ἀπέκτησε νέον, ἀφθαρτον, δεδοξασμένον σῶμα. Μετὰ αὐτὸ ἐνεφανίσθη ἐπανειλημμένως εἰς τοὺς μαθητὰς Του καὶ τέλος ὡς «ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης», ἐπαρθειςὼν πυλῶν αἰωνίων (Ψαλμ. κγ', 7), εἰσηλθεν εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ οὐρανοῦ καταπετάσματος (Ἐβρ. στ', 20) καὶ εἰς τὰ ἀχειροποιήτα Ἅγια τῶν Ἁγίων, ἀνέβη «ὑπεράνω πάντων τῶν οὐρανῶν, ἵνα πληρώσῃ τὰ πάντα» (Ἐφ. δ', 10), ἔλαβε πᾶσαν ἐξουσίαν ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς, ὑψώθη «ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι» (Ἐφ. α', 21), ἐνεθρονίσθη εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ οὐρανοῦ Πατρὸς ὡς Πρωτότοκος ἀδελφός μας, ὡς κεφαλὴ τοῦ μυστικοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τὴν ἐντυγχάνη καὶ λαλῆ διαρκῶς ἀγαθὰ ὑπὲρ ἡμῶν «παρ' αὐτὸ τὸ οὐκ τοῦ Ὑψίστου Θεοῦ»²⁵, διὰ τὴν ἱκετεύη, ὅπως ὁ Θεὸς ἀποστέλλῃ εἰς ἡμᾶς τὸν Παράκλητον, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ ὑποδαυλιζώμεν τὴν ἐσχατολογικὴν προσδοκίαν, συμφώνως πρὸς τὴν ὅποιαν ὁ Ἀναληφθεὶς Κύριος «ἐλεύσεται, ὃν τρόπον» οἱ ἀπόστολοι «ἐθεάσαντο αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανὸν» (Πράξ. α', 11). Ἐν τῷ ἀγίῳ τούτῳ Πνεύματι θὰ περιπατῶμεν «ἐν καινότητι ζωῆς» (Ρωμ. στ', 4) καὶ θὰ ἔχωμεν καὶ αὐτὴν τὴν ἀφθαρσίαν τῆς σαρκός· «δεῖ γὰρ τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν» (Α' Κορ. ιε', 53).

Ἴδου λοιπὸν διατὶ ὁ χρησορρήμων Πατὴρ ἀναφερόμενος εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, τονίζει, ὅτι «εἰς οὐρανοὺς ἀνήχθημεν... Πρὸς τὴν βασιλείαν ἀνέβημεν τὴν ἄνω, ὑπερέβημεν τοὺς οὐρανοὺς, ἐπέλαβόμεθα τοῦ θρόνου τοῦ βασιλικοῦ· καὶ ἡ φύσις, δι' ἣν ἐφύλαττε τὸν παράδεισον τὰ Χερουβείμ, αὕτη ἐπάνω τῶν Χερουβείμ κάθηται σήμερον»²⁶. Ὡστε «σήμερον ἀπέλαβον ἄγγελοι, ὁ πάλαι ἐπόθουν· σήμερον εἶδον ἀρχάγγελοι, ὁ πάλαι ἐπεθύμουν, τὴν φύσιν τὴν ἡμετέραν ἀπὸ

25. Παναγιώτου Τρεμπέλα, Ὁμιλητικὴ ἢ Θεωρία τοῦ κηρύγματος, Ἀθήναι, 1928, σσ. 84-85.

26. Ἰωάννου Χρυσοστόμου, «Ὁμιλία εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ», *Migne E. Π.* 49,445.

τοῦ θρόνου ἀστράπτουσιν τοῦ βασιλικοῦ, δόξη καὶ κάλλει στίλβουσιν ἀθανάτως»²⁷. Καὶ ὁ Θεοφάνης Κεραμεὺς ἀναφωνεῖ πανηγυρικῶς: «Σήμερον ἡ φύσις τῶν ἀνθρώπων εἰς τὸν ἐπουράνιον θῶκον ἐνίδρυνται· σήμερον ἡ ἀνέκαθεν ἔχθρα τῆς λογικῆς φύσεως διαλέλυται καὶ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων γέγονεν ἔνωσις· σήμερον τῆς ἀσωμάτων ἀξίας ὑπερήθη τὸ βρότειον φύραμα καὶ θεϊκῆς ἀξίας γέγονε μέτοχον· σήμερον αἱ νοεραὶ δυνάμεις ἐορτάζουσι, μετ' ἐκπλήξεως οὐρανῶ σνημμένην ὀρῶσαι τὴν γῆν...»²⁸. Καὶ κατὰ τὰς χαρακτηριστικὰς ἐκφράσεις τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, ὁ Κύριος «ὡσπερ κατήλθεν οὐ μεταβάς, ἀλλὰ συγκαταβάς, οὕτως ἐπανερχεται πάλιν, οὐ τῇ θεότητι μεταβαίνων, ἀλλ' ἐνθρονίζων ἄνω τὴν ἡμετέραν ἢν ἀνέλαβε φύσιν»²⁹. Οὕτως ἐποίησεν «ὁμόθρονον ὡς ὁμόθεον τὸ ἡμέτερον φύραμα»³⁰. «Ἐδει γὰρ ἀληθῶς ἐκεῖ προσενεχθῆναι τῷ Θεῷ τὴν πρωτότοκον ἐκ τῶν νεκρῶν ἡμῶν φύσιν, οἷόν τινα πρωτογεννημάτων ἀπαρχὴν ὑπὲρ παντὸς τοῦ γένους»³¹.

Τὸ ὅτι ἡ νέα πραγματικότητα, ἡ ὁποία ἀποκαλύπτεται διὰ τῆς Ἀναστάσεως καὶ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιληφθῆ εἰς τὸ σύστημα τῶν ἐνδοκοσμικῶν λογικῶν κατηγοριῶν ἢ τοῦ μηχανοκρατικοῦ «ντετερμινισμοῦ» καὶ τῆς φυσικῆς αἰτιοκρατίας ἢ εἰς τὰ πλαίσια τοῦ φυσικοῦ τρισδιαστάτου κοσμοειδώλου, αὐτὸ δὲν εἶναι ἀποχρῶν λόγος, ἵνα ἀρνηθῆ τις τὴν πραγματικότητα ταύτην. Ἐὰν αὕτη ἡ Φυσικὴ σήμερον καταφέρῃ καίριον πλήγμα ἐναντίον τῆς αἰτιοκρατίας καὶ τονίζῃ τὴν στατιστικὴν ὑφὴν τῶν νόμων τῆς φύσεως· ἐὰν εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μικροφυσικῆς ἰσχύῃ ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀπροσδιορίστου, συμφῶνως πρὸς τὴν ὁποίαν τὰ αὐτὰ αἷτια δὲν φέρουν πάντοτε ἀναγκαστικῶς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα καὶ ἐπομένως οἱ ἐπιστήμονες εὐρίσκονται πολλάκις ἐνώπιον νέων ἀπροβλέπτων πραγματικοτήτων, τοῦθ' ὅπερ πιστοποιεῖται καὶ ὑπὸ τῆς κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετίας προβαλλομένης «Φυσικῆς τοῦ χάους»³², πολὺ περισσότερον δὲν ἔχει ἰσχὺν ἢ αἰτιοκρατία ἐντὸς τοῦ ὑλικοπνευματικοῦ κόσμου. Ἀναμφιβόλως ἐντὸς αὐτοῦ εἶναι δυνατόν νὰ ἀναπηδήσῃ καὶ ἀνατείλῃ μία νέα καὶ μοναδικὴ πραγματικότης, ὅταν

27. *Αὐτόθι*, 448.

28. Θεοφάνους Κεραμέως, «Ὁμιλία λθ' εἰς τὴν σωτήριον Ἀνάληψιν», *Migne* 'E. Π. 132,744 ἔξ.

29. Γρηγορίου Παλαμᾶ, «Ὁμιλία κα' εἰς τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου», *Migne* 'E. Π. 151,276.

30. *Αὐτόθι*, 281.

31. *Αὐτόθι*, 276.

32. Περισσότερα περὶ τῆς «Φυσικῆς τοῦ χάους», ὡς καὶ σχετικὴν βιβλιογραφίαν βλ. ἐν Εὐαγγ. Θεοδώρου, *Τὸ ζήτημα τῶν ἐνδείξεων τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ (Συμβολὴ στὴν Ὁρθόδοξο Θεολογικὴ Γνωσιολογία)*, Ἀθῆναι, 1992, σσ. 31-38.

ἐνεργῆ ἀμέσως καὶ ἀπ' εὐθείας αὐτὸς ὁ Παντοδύναμος Κυβερνήτης τοῦ Σύμπαντος.

Ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἐδημιούργησε τὰς διαφόρους ὄντικὰς περιοχὰς καὶ διαστάσεις· ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἔπλασε τὰς ἀναριθμήτους διαστάσεις τοῦ χώρου καὶ τοῦ χρόνου, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄλλαι διὰ τοὺς ἰχθύς, ἄλλαι διὰ τὰ «σαλιγκάρια» καὶ ἄλλαι διὰ τοὺς ἀνθρώπους· ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἐδημιούργησε τὰς περιοχὰς τῶν χρωμάτων καὶ τῶν ἤχων, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἄλλαι διὰ τὴν μέλισσαν, ἣτις βλέπει καὶ διὰ τοῦ ὑπεριώδους φωτός, ἄλλαι διὰ τὰ συλλαμβάνοντα τοὺς ὑπερήχους ἔμβια ὄντα καὶ ἄλλαι διὰ τὸν ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὰ ὠτὰ του συλλαμβάνει μόνον ὠρισμένας συχνότητας τῶν ὀπτικῶν ἢ ἀκουστικῶν κυμάνσεων (π.χ. ἐκ τοῦ ἐρυθροῦ μέχρι τοῦ ἰώδους)³³· ὁ Θεός, ὁ Ὅποιος ἐδημιούργησεν ὡς Κάτι τὸ Νέον ἐντὸς τῆς δημιουργίας τὸ Πνεῦμα· αὐτὸς ὁ ἴδιος Παντοδύναμος Θεὸς μὲ τὴν Ἀνάστασιν καὶ Ἀνάληψιν τοῦ Χριστοῦ ἀπεκάλυψε τὴν διάστασιν τῆς καινῆς καὶ δεδοξασμένης ὑπάρξεως καὶ τοιουτοτρόπως ἐνήργησε βαθεῖαν τομὴν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ὑλικοπνευματικοῦ Σύμπαντος καὶ ἐσήμανε τὴν ἀπαρχὴν τῆς ἀνακαινίσεως τοῦ κόσμου.

Βεβαίως διὰ τοὺς ψευδορρεαλιστάς, οἱ ὁποῖοι βλέπουν τὴν πραγματικότητα μυωπικῶς καὶ περιορίζουν τὸ ὄντως ὄν μόνον εἰς τὰ ὄρια τῶν πέντε αἰσθήσεων· δι' ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι παραθεωροῦν τὸ ὅτι ὑπάρχουν καὶ περιοχαὶ τῆς πραγματικότητος, αἱ ὁποῖαι δὲν εἶναι ὄραταί, χωρηταί, ἀριθμηταί, μετρηταί καὶ σταθμηταί· δι' ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποῖους ἔχουν ἀτροφήσει ἢ νεκρωθῆ αἱ πνευματικαὶ κεραιαὶ εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ συλλαμβάνουν πλέον μηνύματα ἐκ τοῦ βασιλείου τῆς ὑπερβατικῆς πραγματικότητος· δι' ἐκείνους, εἰς τοὺς ὁποῖους ἡ πνευματικὴ μυωπία καθιστᾷ ἀοράτους τὰς ἀνταυγείας τοῦ αἰωνίου φωτός· διὰ πάντας τούτους ἢ διὰ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθεῖσα καὶ φανερωθεῖσα νέα πραγματικότης φαίνεται ὡς ψευδαίσθησις ἢ χίμαιρα³⁴.

Τὸ μυστήριον τῆς νέας ταύτης ὄντικῆς διαστάσεως σεβομένη ἢ Ὁρθόδοξος ἐρμηνευτικὴ παράδοσις ἀπέφυγε τόσον τὰς ὑπερβολὰς πολλῶν παλαιότερων δυτικῶν θεολόγων, ὅσον καὶ τοὺς μυωπικοὺς

33. Περισσότερα βλ. ἐν Εὐαγγ. Θεοδώρου, *Ἡ αἰωνία ἀλήθεια*, ἐν Ἀθήναις 1960, σσ. 18-20. Τοῦ ἰδίου, *Ἐγχειρίδιον Φιλοσοφίας*, Τεῦχος Α', ἐν Θεσσαλονίκῃ 1967, σσ. 60-62. Eduard Spranger, *Ὁ Γκαίτε καὶ αἱ μεταφυσικαὶ ἀποκαλύψεις*, μτφρ. Ν. Ἰ. Λούβαρι, Ἀθήναι, 1947, σ. 12.

34. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡ διὰ τοῦ Χριστοῦ ἀποκαλυφθεῖσα καὶ δημιουργουμένη νέα ἀνθρωπίνῃ ὑπαρξις*, ἐν Ἀθήναις 1966, σσ. 6-7.

ισχυρισμοὺς τῆς «μοντέρνας» θεολογικῆς σχολῆς τῆς «ἀπομυθεύσεως». Ἐὰν ἐκείνοι, λαμβάνοντες κατὰ γράμμα τὰς περὶ οὐρανοῦ καὶ ἐπουρανίων ἐκφράσεις τῆς Ἁγίας Γραφῆς, αἵτινες εἶχον προσαρμοσθῆ εἰς τὰς παραστάσεις τοῦ τότε ἰσχύοντος φυσικοῦ κοσμοειδώλου, προσεπάθουν νὰ καθορίσουν εἰς ποῖον ἀκριβῶς σημεῖον τοῦ ὑλικοῦ σύμπαντος εὐρίσκεται ὁ ἐν δόξῃ ἀναληφθεὶς Κύριος, ἡ «μοντέρνα» ἀρνητικὴ θεολογία τῆς Δύσεως, παραθεωροῦσα τὸ ἀναμφοιβήτητον στοιχεῖον τῶν ζώντων βιωμάτων τῶν αὐτοπτῶν μαρτύρων, ἀρνεῖται τὸν ἱστορικὸν χαρακτήρα τῆς Ἀναλήψεως, διότι αὕτη δῆθεν δὲν συμβιβάζεται πρὸς τὸν φυσικοεπιστημονικὸν ἢ ἱστορικὸν τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι.

Διὰ τὴν Ὁρθόδοξον ἐρμηνευτικὴν παράδοσιν ὁ οὐρανός, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεβιβάσθη ἡ δεδοξασμένη ἀνθρωπίνη φύσις διὰ τοῦ ὑπερφυσικοῦ γεγονότος τῆς Ἀναλήψεως τοῦ Κυρίου, πρέπει νὰ νοηθῆ οὐχὶ φυσικῶς ἢ ἀστρονομικῶς, ἀλλ' ὡς εἰκονικὴ λέξις, ἡ ὁποία ἔχει θεολογικὴν, χριστολογικὴν, ἐκκλησιολογικὴν, ἀνθρωπολογικὴν καὶ ἐσχατολογικὴν σημασίαν, καὶ φανερώνει, ὅσον ἀφορᾷ εἰς τοὺς ἀνθρώπους, τὴν τελικὴν μακαρίαν κατάστασιν τῆς λυτρώσεως τῶν ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ σεσωσμένων ἀνθρώπων, οἱ ὁποῖοι διὰ τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι εἶναι ἐσαεὶ συνηνωμένοι μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ Πατρὸς³⁵. Εἰς αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν οὐρανὸν ὑπάρχει τὸ «πολίτευμα» ἡμῶν (Φιλιπ. γ', 20), δηλαδὴ ἐκεῖ, ἔνθα ὀδηγεῖ ἡμᾶς ὁ ἀναληφθεὶς Κύριος. Αὐτὸς ὁ οὐρανὸς εἶναι ἡ ἀληθὴς πατρίς μας, ὁ ὕψιστος στόχος τῆς ἀνθρωπίνης νοσταλγίας.

Διὰ τοὺς Χριστιανούς, οἱ ὁποῖοι ἔχουν ζῶσαν ἐπαφὴν πρὸς τὸν ἐν δόξῃ ἀναστάντα καὶ ἀναληφθέντα Κύριον, λαμπροὶ ἀστέρες εἰς τὸ στερέωμα τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ θὰ εἶναι καὶ τὰ οὐρανοποιημένα καὶ μεταμορφωμένα σώματά μας. Τοῦτο θὰ ἦτο τελείως ἀκατανόητον διὰ τοὺς Πλατωνικούς, οἱ ὁποῖοι ἐθεώρουν τὸ σῶμα ὡς κάτι τὸ κακόν, ὡς τὸ ἀπόβλητον δεσμοπτήριον τῆς ψυχῆς. Ἐπειτα διὰ τοὺς Χριστιανούς ὁ οὐρανὸς δὲν εἶναι κάτι τὸ καθαρῶς ἐπέκεινα, ὑπερβατικὸν καὶ μελλοντικόν. Ἡ οὐρανία πραγματικότης εἶναι παρούσα καὶ ἀρχίζει μετὰ τὴν λύτρωσιν καὶ σωτηρίαν, ἡ ὁποία ἐπιτυγχάνεται εἰς τὴν κατάστασιν τῆς ζωῆς πίστεως καὶ τῆς διαρκῶς ἀνανεουμένης μετανοίας. Διὰ τὸν κατοικοῦντα ἐν πνεύματι εἰς τὸν οὐρανόν, ἡ οὐρανία πραγματικότης κατέρχεται ἐπὶ τῆς γῆς καὶ καταυγάζει μετὰ τὰς θείας λαμπηδόνας, ἀνταυγείας καὶ μαρμαρυγὰς τῆς πάσας τὰς πτυχὰς τῆς ἐπιγείου ζωῆς.

35. Πρβλ. J. Ratzinger, «Himmel (systematisch)», ἐν *Lexikon für Theologie und Kirche*, 5 (1960) σσ. 355-358.

Μακρὰν τοῦ Χριστοῦ ἡ ἀνθρωπίνη ὑπαρξις ἀσφυκτιᾷ, διότι στερεῖται πνευματικοῦ ὀξυγόνου, ἐσωτερικῆς γαλήνης καὶ χαρᾶς. Ἡ μεγάλη συμβολὴ τῆς συγχρόνου ὑπαρξιακῆς φιλοσοφίας, — ἀκόμη καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας αὕτη ἔχει ἀντιχριστιανικὸν προσανατολισμόν —, συνίσταται εἰς τὸ ὅτι αὕτη βοηθεῖ νὰ συνειδητοποιήσωμεν τὸ τραγικὸν κατάντημα τοῦ ἀνθρώπου, ὁ ὁποῖος ζῆ ἐντὸς τῶν ἐνδοκοσμικῶν πλαισίων, ἀγνοῶν ἢ παραθεωρῶν τὴν περιοχὴν καὶ διάστασιν τῆς νέας πραγματικότητος, ἡ ὁποία ἀπεκαλύφθη διὰ τῆς Ἀναστάσεως καὶ Ἀναλήψεως τοῦ Χριστοῦ. Οἰαδήποτε ἐκ τῶν μορφῶν ἢ κατευθύνσεων τοῦ σημερινοῦ Ὑπαρξισμού δὲν τρέφεται μὲ χιμαίρας καὶ ἀνταπάτας, δὲν ἐξωραΐζει τὴν πραγματικότητα, δὲν χρυσώνει τὸ κακόν, δὲν παρουσιάζει οὐτοπιστικὴν αἰσιοδοξίαν, ἀλλὰ μὲ εἰλικρίνειαν καὶ ρεαλισμὸν περιγράφει τὴν θλιβερὰν κατάστασιν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, ἡ ὁποία ζῆ μακρὰν τοῦ φωτὸς τῆς Ἀναστάσεως. Τὰ γνωρίσματα τῆς ὑπάρξεως αὐτῆς εἶναι εἴτε ὁ μηδενισμὸς ἢ ἡ σκληρότης καὶ ἀγριότης τοῦ «Ὑπερανθρώπου» τοῦ Νίτσε³⁶, ἡ ὁποία ἐξέθρεψε τὰ ἐγκλήματα τοῦ Ναζισμού· εἴτε ἡ βασανιστικὴ μέριμνα, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Χάϊντεγκερ³⁷· εἴτε ἡ ἐνοχὴ, ὁ πόνος, ἡ ἔλλειψις ἀσφαλείας καὶ ὁ θάνατος τῶν «ὄριακῶν καταστάσεων» τοῦ Γιάσπερς³⁸· εἴτε ὁ κόρος, ἡ πλῆξις καὶ ἡ ναυτία, τὴν ὁποίαν περιγράφει ὁ Σάρτρ³⁹· εἴτε τὸ ἀδιάκοπον κατρακύλισμα τοῦ σισυφείου λίθου, ὅπως τονίζει ὁ Καμύ⁴⁰· εἴτε ἡ ἀγωνία, ἡ ἀμφιβολία καὶ ὁ τρόμος, ὅπως περιγράφει ὁ Κίρκεγκααρντ⁴¹· εἴτε ἡ ἀπελπισία, τὴν ὁποίαν θέ-

36. Πρβλ. Th. Jonkoff, *Nietzsches Idee vom Übermenschen als Erziehungsideal*, Zürich 1911. Chr. Baroni, *Nietzsche éducateur, de l'homme au surhomme*, Paris 1961.

37. Πρβλ. E. Vietta, *Die Seinsfrage bei M. Heidegger*, Stuttgart 1950. F. - W. von Herrmann, *Hermeneutische Phänomenologie des Daseins. Eine Erläuterung von «Sein und Zeit»*, τόμ. 1, Frankfurt/M. 1987.

38. Περισσότερα ἰδὲ ἐν τοῖς ἐξῆς: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Ἡ ἰδέα τοῦ Ὑπερβατικοῦ καὶ τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ Φιλοσοφίᾳ τοῦ Κάρολ Γιάσπερς», περ. «Ἐκκλησία» 7-8 (1953) σσ. 115-119. Τοῦ ἰδίου, *Ἡ Φιλοσοφία τῆς Θρησκείας τοῦ Karl Jaspers*, ἐν Θεσσαλονίκῃ 1963, ὅπου ἰδὲ καὶ σχετικὴν βιβλιογραφίαν.

39. Πρβλ. Jean - Paul Sartre, *La nausée*, Paris 1938. R. Kampits, «Jean - Paul Sartre» ἐν *Julian Nida-Rümelin, Philosophie der Gegenwart*, Stuttgart 1991, σσ. 532-539.

40. Albert Camus, *Le mythe de Sisyphé*, Paris 1942.

41. Sören Kierkegaard, *Der Begriff der Angst*, 1844. Πρβλ. A. Künli, *Die Angst als abendländische Krankheit, dargestellt am Leben und Denken S. Kierkegaards*, 1948.

λει νὰ καταπολεμήσῃ ὁ Μαρσέλ⁴²· εἴτε ἡ φθορά, ἐναντίον τῆς ὁποίας στρέφεται ὁ Μπερντιάγιεφ⁴³. Αἱ περιγραφαὶ τῶν ὑπαρξιστῶν εἰς τὸν τομέα αὐτὸν ὑπενθυμίζουν πως τὰς ἀπαραμίλλους περιγραφὰς τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι κατὰ τρόπον ρεαλιστικὸν περιγράφουν τὸν πληγωμένον καὶ τραυματισμένον ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας ἄνθρωπον, ὁ ὁποῖος ἔχει ἀφήσει τὸν ὁδοστρωτήρα τοῦ κακοῦ καὶ τῆς μάξης νὰ ἰσοπεδώσῃ τὴν προσωπικότητά του καὶ νὰ συνθλίψῃ τὴν ἀτομικὴν του ὑπαρξίν⁴⁴.

Ἀντιθέτως ἡ ὑπαρξις, ἣτις καταυγάζεται ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς νέας πραγματικότητος, τὴν ὁποίαν ἐφάνέρωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Ἄναστὰς καὶ ἐν δόξῃ Ἄναληφθεις Κύριος, γνωρίζει τῷ ὄντι θεῖαν μεταμόρφωσιν. Ἡ μεταμόρφωσις αὕτη εἶναι ἡ «μέθεξις» τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτευχθεῖσαν κατὰ τοῦ διαβόλου νίκην, ἡ ζωογόνησις τῆς «*τεθανατωμένης τοῖς παραπτώμασι ψυχῆς*» διὰ τῆς παροχῆς εἰς αὐτὴν τῆς ζωοποιῦ ἐνεργείας καὶ χάριτος τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὁ καθαρισμὸς τῆς ἀκανθοφορησάσης καὶ χερσωθείσης ψυχῆς, ἡ θεραπεία τῶν τραυμάτων καὶ μολώπων αὐτῆς, ἡ ἀπελευθέρωσις τοῦ πνευματικῶς τυφλωθέντος (Λουκ. δ', 18), ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ χιτῶνος τῆς ψυχῆς εἰς τὴν πρώτην καὶ οὐρανίαν αὐτοῦ αἴγλην, ἡ περιβολὴ τῆς ψυχῆς διὰ τῆς φωτεινῆς στολῆς τῆς ἀναγεννήσεως, ἡ ἀναμόρφωσις τῆς ρυπανθείσης εἰκόνας εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος, ἡ «*ἐκ τῆς φθορᾶς εἰς τὴν ἀφθαρσίαν*» ἐπαναφορὰ τῆς φθαρείσης ἀνθρωπίνης φύσεως, ἡ ἀπαλλαγὴ ἐκ τοῦ θανάτου, ἡ ἔνταξις τοῦ παρόντος εἰς τὴν προοπτικὴν τοῦ μέλλοντος, ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν νίκην τῆς Ἄναστάσεως, ὁ μετασηματισμὸς «*τοῦ σώματος τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν εἰς τὸ γενέσθαι αὐτὸ σύμμορφον τῷ σώματι τῆς δόξης αὐτοῦ*» (Φιλιπ. γ', 2), τὸ «*χαίρειν ἐν Κυρίῳ πάντοτε*» (Φιλιπ. δ', 4), ἡ ὑπερνίκησις τοῦ πόνου καὶ τῆς ὀδύνης τοῦ διὰ τοῦ θανάτου προσωρινοῦ χωρισμοῦ ἐκ πεφιλημένων προσώπων (Β' Κορ. στ', 10. Α' Θεσσ. δ', 13), ἡ ἐνεργὸς καὶ δυναμικὴ συμμετοχὴ εἰς τὴν θεανθρωπίνην φύσιν τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὴν μυστικὴν κοινωνίαν τῶν προσώπων, τὰ ὁποῖα τὴν συναποτελοῦν⁴⁵.

42. Πρβλ. Gabriel Marcel, *Le mystère de l' être*, τόμ. 1-2, Paris 1951. Τοῦ ἰδίου. *L' homme problematique*, Paris 1955.

43. Nikolai Alexandrowitsch Berdjajew, *Die philosophie des freien Geistes*, Tübingen 1930. Τοῦ ἰδίου, *Von der Bestimmung des Menschen*, Berg - Leipzig 1935.

44. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σσ. 11-12.

45. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριωδίου*, σ. 88, ἐνθα βλ. σχετικὰς παραπομπάς.

Ὁ ἐν Χριστῷ «καινὸς ἄνθρωπος» αἰσθάνεται, ὅτι ἡ ἀνακαινιστική δύναμις τοῦ Ἐναντιώσαντος γίνεται ἐνεργὸς καὶ αἰσθητὴ εἰς τὴν προσωπικὴν του βίωσφαιραν καὶ εἰς τὸ οἰκολογικὸν του περιβάλλον. Αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκην νὰ ἀγωνίζηται διὰ τὴν προστασίαν καὶ ἐξυγίανσιν τοῦ περιβάλλοντος ἐκ πάσης φθοροποιοῦ μολύνσεως. Ἡ ἐν Χριστῷ ἀνακαινίσις δὲν εἶναι φυγόκοσμος ἀτομιστικὸς νοσηρὸς μυστικισμὸς, ἀλλὰ φωτεινὴ παρουσία εἰς ὁλόκληρον τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτιστικὴν ζωὴν⁴⁶. Ἡ «καινὴ κτίσις» δὲν ἔχει μόνον κατακόρυφον κατεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ ὀριζοντίαν κίνησιν πρὸς τὰς περιοχὰς τῆς οἰκογενειακῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς καὶ τῆς πραγματοποιήσεως πασῶν τῶν πολιτιστικῶν ἀξιών. Μάλιστα ὅσον περισσότερον ἡ ἀνακαινισθεῖσα ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἀνυψοῦται κατακορύφως, τόσο τὸ ὀπτικὸν του πεδίου πρὸς τὴν ὀριζοντίαν κατεύθυνσιν γίνεται εὐρύτερον καὶ καθαρότερον, ἵνα οὗτος ἐντὸς τῆς κοινωνίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ ἀκτινοβολῇ ὡς φορεὺς τῆς βασιλείας τοῦ φωτός, τῆς ἀληθείας, τῆς ἐλευθερίας, τῆς εἰρήνης, τῆς ἀγάπης, τῆς δικαιοσύνης. «Καινοὺς οὐρανοὺς καὶ γῆν καινὴν προσδοκῶμεν» (Β' Πέτρ. γ', 13). Μία εὐτυχὴς χριστιανικὴ οἰκογένεια, μία «Βασιλεία», εἰς «οἶκος γαλήνης», ἐν ἐργασίῳ ὀργανωμένον χριστιανικῶς, μία αἴτησις συγγνώμης, μία ἐκδήλωσις εὐεργετοῦσης ἢ συγχωρούσης ἀγάπης, εἶναι δυνατὸν νὰ εἶναι μία γωνία τοῦ παραδείσου ἐπὶ τῆς «οὐρανῶθείσης γῆς».

Ἡ ζωὴ τοῦ Χριστιανοῦ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνεχίζεται μυστικῶς ἡ ζωὴ τοῦ ἐν δόξῃ ἐναντιώσαντος καὶ ἀναληφθέντος Κυρίου, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τῆς γῆς⁴⁷. Ὅπου εἶναι παρὼν ὁ Χριστός, Ὅστις ἠνοιξε δι' ἡμᾶς τὰς πύλας τοῦ οὐρανοῦ, ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ ἡ οὐρανία πραγματικότης. Ὁ Κύριος ἀνελήφθη, ἀφοῦ εἶχεν εἶπει: «Ἴδου ἐγὼ, μεθ' ὑμῶν εἰμι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος» (Ματθ. κη', 20).

3. Ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωὴ ἐντὸς τῆς Ἐκκλησίας.

Εἰς τὴν ἀνωτέρω περιγραφείσαν «καινότητά τῆς ζωῆς» ἀποβλέπει ἀκριβῶς τὸ ὀρθόδοξον μορφωτικὸν ιδεῶδες, ὅπερ διετυπώθη ὑπὸ τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου διὰ τῶν ἐπιγραμματικῶν λόγων: «Χριστῷ συνταφῆναι με δεῖ, Χριστῷ συναναστῆναι, συγκληρονομησαί

46. Πρβλ. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Λόγος πρὸς φοιτητὰς τῆς Θεολογίας γιὰ τὴν ἐναρξὴν τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ ἔτους*, Ἀθήνα, 1975.

47. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Ὁ οὐρανὸς ἐπὶ γῆς», περ. «Ἐφημέριος», ἔτος 1971, σσ. 378-379.

Χριστῷ, υἰὸν γενέσθαι Θεοῦ, Θεὸν αὐτόν»⁴⁸. Ἡ πραγματώσις τοῦ ἰδεώδους αὐτοῦ ἐπιτυγχάνεται ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι. Διὰ τῆς μυστικῆς ἐπικοινωνίας μετ' αὐτοῦ, ἡ ψυχὴ, δεχομένη καὶ ἀντανακλώσα τὴν δόξαν τοῦ Κυρίου, μεταμορφοῦται εἰς τὴν αὐτὴν εἰκόνα πρὸς Αὐτόν, προχωροῦσα ἀπὸ δόξης εἰς δόξαν (Β' Κορ. γ', 18). Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ἡ σφραγίς, διὰ τῆς ὁποίας ὁ Θεὸς ἀποθέτει εἰς τὴν ψυχὴν μας τὴν εἰκόνα τῆς θείας φύσεως καὶ ἀγιότητός Του: «Ἐσφραγίσθητε τῷ Πνεύματι τῷ Ἁγίῳ» (Ἐφεσ. α', 14). Τὸ σφράγισμα προϋποθέτει στενὴν ἐπαφὴν μεταξύ σφραγιδὸς καὶ σφραγιζομένου καὶ οὐχὶ ἀπλῶς ἐνέργειαν ἐκ τοῦ μακρόθεν. Ἐὰν μάλιστα λάβωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀπ. Παύλου ἡ σφραγίς ἐτίθετο ἐπὶ ἐπιφανείας κηροῦ, τότε ἐννοοῦμεν, ὅτι ἡ ἐπαφὴ αὕτη φθάνει μέχρι πλήρους συνταυτίσεως.

Κατὰ τὸν ἅγιον Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι «ζωὴ καὶ ζωοποιόν· φῶς καὶ χορηγὸν φωτός· αὐτοάγαθον καὶ πηγὴ ἀγαθότητος... Πνεῦμα υἰοθεσίας, ἀληθείας, σοφίας, συνέσεως, γνώσεως, εὐσεβείας, βουλῆς, ἰσχύος, φόβου· δι' οὗ Πατὴρ γινώσκεται καὶ Υἱὸς δοξάζεται»⁴⁹.

«Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐστὶν ἀγάπη, χαρὰ, εἰρήνη, μακροθυμία, χρηστότης, ἀγαθωσύνη, πίστις, πραότης, ἐγκράτεια» (Γαλ. ε', 22). Εἰς τὴν χρυσὴν αὐτὴν ἄλυσιν τῶν ἐννέα αὐτῶν χαρίτων καὶ δωρεῶν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος περιλαμβάνεται ἡ πλήρωσις ὅλων τῶν νοσταλγιῶν, ἰδανικῶν ὄραμάτων, αἰτημάτων καὶ ἀξιολογικῶν ἀπαιτήσεων καὶ ἐφέσεων τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι ὁ Παράκλητος, «ὁ θησαυρὸς τῶν ἀγαθῶν καὶ ζωῆς χορηγός». Αὐτὸ καθαρίζει ἡμᾶς «ἀπὸ πάσης κηλίδος» καὶ «πάντα χορηγεῖ»· «βρῦει προφητείας, ἱερέας τελειοῖ, ἀραμματίους σοφίαν ἐδίδαξεν, ἀλιεῖς θεολόγους ἀνέδειξεν, ὄλον συγκροτεῖ τὸν θεομὸν τῆς Ἐκκλησίας».

Ἡ μέθεξις τῆς ζωῆς τοῦ Χριστοῦ καὶ ἡ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ζωὴ ἐπιτυγχάνονται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ τὸ ἐν Χριστῷ μυστήριον εἶναι ἐκάστοτε καὶ ἐκασταχοῦ παρόν. Ὁ Χριστὸς ἐνήγησε κατὰ τὴν ἐπίγειον ζωὴν Του ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ φύσει, μεθ' ἧς ἦτο ὑποστατικῶς ἠνωμένος. Σήμερον ἐνεργεῖ διὰ τῆς ἀοράτου εἰς ἡμᾶς δεδοξασμένης φύσεώς Του καὶ διὰ τῆς Ἐκκλησίας,

48. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, «Εἰς Καισάριον ἐπιτάφιος λόγος», *Migne 'E. Π.* 35,785.

49. Γρηγορίου Ναζιανζηνοῦ, «Λόγος μα' εἰς τὴν Πεντηκοστήν», *Migne 'E.Π.* 36, 441.

μεθ' ἧς Οὗτος εἶναι συνδεδεμένος ὡς ἡ ζωοποιούσα κεφαλὴ τοῦ σώματος τῆς Ἐκκλησίας (Κολ. α', 18). Ὁ Θεὸς - Πατὴρ «αὐτὸν ἔδωκεν κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἣτις ἐστὶ τὸ σῶμα Αὐτοῦ» (Ἐφεσ. α', 22). Ἡ Ἐκκλησία ὡς μυστικὸν σῶμα τοῦ Χριστοῦ ἐμψυχούται ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος (Ρωμ. ιβ', 4-5. Ἐφεσ. α', 22-23. Κολ. α', 18,24· β', 19). «Ὁ Χριστὸς διὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἀποτελεῖ μεθ' ὄλων τῶν μελῶν τῆς Ἐκκλησίας μίαν ἐσωτερικὴν, ὀργανικὴν καὶ τελείαν ἐνότητα, ἀποτελεῖ ἐν ζῶν σῶμα. Οἱ χριστιανοὶ ἐνσωματοῦνται εἰς τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ καὶ γίνονται «σύμφυτοι» τῷ Χριστῷ» (Ρωμ. στ', 5), «ἐγκεντριζόμενοι καὶ ἐνοφθαλμιζόμενοι καὶ ἐμβολιαζόμενοι εἰς τὸ σῶμα Αὐτοῦ», ὡς κλάδοι «εἰς τὸ δένδρον τῆς ζωῆς, οὕτω δὲ κοινωνοῦσι τῆς θείας τοῦ Θεανθρώπου ζωῆς»⁵⁰.

Ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῆς «κοινωνίας» μετὰ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ «γινόμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως» (Β' Πέτρ. α', 4) καὶ ἀποτελοῦμεν «Κοινωνίαν Ἀγίων». Κατὰ τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, «γινόμεθα θείας κοινωνοὶ φύσεως τῇ κοινωνίᾳ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁵¹. Ἡ «Κοινωνία τῶν Ἀγίων» πραγματοποιεῖται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ τῆς διαρκοῦς Πεντηκοστῆς. Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ἀγίου Πνεύματος ἐπιτυγχάνεται ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ, ἐν τῇ ὁποίᾳ, κατὰ τὸν ἅγιον Εἰρηναῖον, εὐρίσκεται τὸ Ἅγιον Πνεῦμα (Ubi Spiritus Dei, illic Ecclesia et omnis gratia, et ubi Ecclesia, ibi Spiritus Dei)⁵². Κατὰ Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον, «εἰ μὴ Πνεῦμα παρῆν, οὐκ ἂν συνέστη ἡ Ἐκκλησία· εἰ δὲ συνίσταται ἡ Ἐκκλησία, εὐδὴλον ὅτι τὸ Πνεῦμα πάρεστιν...»⁵³.

Κατὰ τὴν βαθυτάτην οὐσίαν αὐτῆς ἡ Ἐκκλησία εἶναι ἡ ἐπέκτασις καὶ ἀντιγραφὴ τῆς κοινωνίας ἀγάπης, ἣτις συνδέει μετ' ἀλλήλων τὰ πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος. Αὕτη εἶναι τὸ πρότυπον τῆς ἐν ἀγάτῃ ἐνότητος, ἡ ὁποία δέον νὰ συνδέῃ τὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας μετὰ τοῦ ὅλου αὐτῆς καὶ μετ' ἀλλήλων.

Τὸ ἁγιαστικὸν ἔργον τῆς Ἐκκλησίας ἐνεργοποιεῖται διὰ τῶν Μυστηρίων. Ἡ Ἐκκλησία, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ ἁγίου Αὐγουστίνου, εἶναι «*communio sacramentorum*»⁵⁴. Τὰ Μυστήρια ἔχουν κοινωνικὸν χαρακτῆρα. Εἶναι θεοσύστατοι λειτουργικαὶ πράξεις, αἵτινες

50. Ἰωάννου Ν. Καρμίρη, *μν. ἔ.*, σσ. 79-80.

51. Μ. Ἀθανασίου, «Διάλογος περὶ τῆς Τριάδος», *Migne Ἐ. Π.* 28,1125.

52. Εἰρηναίου, «Ἐλεγχος καὶ ἀνατροπὴ τῆς ψευδωνύμου γνώσεως», *Migne Ἐ. Π.* 7,966.

53. Ἰωάννου Χρυσόστομου, «Ὁμιλία εἰς τὴν ἁγίαν Πεντηκοστήν», *Migne Ἐ. Π.* 50,458-459.

54. Αὐγουστίνου, *Sermo* 214,11.

παρουσιάζουν τάξιν, ἥτις θέτει ὄρια προφυλάσσοντα ἀπὸ πάσης ἀυθαιρέτου αἰρετικῆς ἀποκλίσεως καὶ συγχρόνως προσφέρει εἰς ἓνα ἕκαστον πάντων τῶν πιστῶν ἀκλόνητον καὶ ἠγγυημένον ἀντικειμενικὸν καθολικὸν καὶ κοινὸν θεμέλιον τῆς ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι οἰκειώσεως τοῦ ἀπολυτρωτικῆς ἔργου τῆς Ἁγίας Τριάδος καὶ τῆς Θείας Χάριτος⁵⁵.

Κορυφῶσις τῆς ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ μυστηριακῆς ζωῆς εἶναι ἡ συμμετοχὴ εἰς τὴν Θεῖαν Εὐχαριστίαν καὶ τὴν Θεῖαν Κοινωνίαν. Κατὰ τὸν ἅγιον Κύριλλον Ἱεροσολύμων, «μεταλαμβάνοντες σώματος καὶ αἵματος Χριστοῦ, σύσσωμοι καὶ σύναιμοι Αὐτοῦ καὶ Χριστοφόροι γινόμεθα, τοῦ σώματος Αὐτοῦ καὶ τοῦ αἵματος εἰς τὰ ἡμέτερα ἀναδιδόμενον μέλη, οὕτω δὲ κατὰ τὸν μακάριον Πέτρον θείας κοινωνοὶ φύσεως γινόμεθα»⁵⁶. Κατὰ Μάξιμον τὸν Ὁμολογητὴν, ὁ Χριστὸς «ζωῆς θείας ποιεῖται μετάδοσιν, ἐδώδιμον ἑαυτὸν ἐργαζόμενος... ποιότητι θεία πρὸς θέωσιν μετακερνῶν τοὺς ἐσθίοντας»^{56α}. Ἐν τῇ Θεῖᾳ Εὐχαριστίᾳ κορυφούται ἡ πραγματοποίησις τοῦ Μυστηρίου τῆς ἐνότητος καὶ τῆς κοινωνίας τῶν Ἁγίων. Κατὰ τὸν Ἀπ. Παῦλον, «εἰς ἄρτος, ἐν σῶμα οἱ πολλοὶ ἔσμεν· οἱ γὰρ πάντες ἐκ τοῦ ἐνὸς ἄρτου μετέχομεν» (Α΄ Κορ. ι', 7). Εἰς τὸ ὅτι ἐτοιμάζεται ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν κόκκων σίτου καὶ ὁ οἶνος ἐκ πολλῶν σταφυλῶν οἱ ἀρχαῖοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ οἱ Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας βλέπουν τὸν συμβολισμὸν τῆς συνενώσεως τῶν πιστῶν διὰ τῆς Θείας Κοινωνίας εἰς τὸ ἐν Σῶμα τοῦ Χριστοῦ⁵⁷.

55. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἡ Ἐκκλησία ὡς «κοινωνία τῶν ἁγίων»*, Ἀθήναι, 1993, σ. 20.

56. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, «Κατηχήσεις Μυσταγωγικαὶ 4,3», ἐν *Migne* Ἐ. Π. 33,1100.

56α. Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, «Ἐρμηνεία εἰς τὴν προσευχήν», *Migne* Ἐ. Π. 90, 877.

57. Ἐν τῇ εὐχαριστιακῇ εὐχῇ τῆς «Διδαχῆς» τονίζεται: «Ὁσπερ ἦν τοῦτο (τὸ) κλάσμα δισκορπισμένον ἐπάνω τῶν ὀρέων καὶ συναχθὲν ἐγένετο ἐν, οὕτω συναχθήτω Σου ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν περάτων τῆς γῆς εἰς τὴν Σὴν Βασιλείαν» (Βιβλιοθήκη Ἑλλήνων Πατέρων καὶ Ἐκκλησιαστικῶν Συγγραφέων, ἐκδ. «Ἀποστολικῆς Διακονίας» = ΒΕΠΕΣ, τόμ. 2 (Ἀθήναι, 1955), σ. 218. A. Hänggi - I. Pahl, *Prex Eucharistica - Textus e variis liturgiis antiquioribus selecti*, Friburg Suisse, 1968, σσ. 66-68). Ὁ Κυπριανὸς (Epist. 63,13 ἐν *Migne* P.L. 4,395) τονίζει, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, ὅτι διὰ τῆς Θείας Εὐχαριστίας ὁ λαὸς παρουσιάζεται ἠνωμένος εἰς ἓν καί, ὡς κόκκοι σίτου πολλοὶ εἰς ἓν ἐπισυναχθέντες καὶ συμμειγνέντες καὶ ὁμοῦ ζυμωθέντες ἐν ποιοῦν, οὕτως ἐν τῷ Χριστῷ, Ὅστις εἶναι ὁ οὐράνιος ἄρτος, ἐν σῶμα γνωρίζομεν ὅτι ὑπάρχει, πρὸς τὸ ὅποῖον συνδέεται καὶ συνενοῦται καὶ ὁ ἀριθμὸς ἡμῶν. Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος τονίζει: «Καθάπερ γὰρ ὁ ἄρτος ἐκ πολλῶν συγκείμενος κόκκων ἠνωται, ὡς μηδαμοῦ φαίνεσθαι τοὺς κόκκους, ἀλλ' εἶναι μὲν αὐτούς, ἀλλ' ἄδηλον δὲ αὐτῶν εἶναι τὴν διαφορὰν τῇ συναφείᾳ, οὕτω καὶ ἀλλήλοις καὶ τῷ Χριστῷ συναπτόμεθα» (Εἰς Α΄ Κορινθ. «ὁμίλια»,

Οὕτως, οἱ ἐν Χριστῷ «καινοὶ ἄνθρωποι» μετέχουν ἐνεργῶς τῆς μυστηριακῆς καὶ λειτουργικῆς ζωῆς τῆς Ἐκκλησίας. Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἰωάννου, τῆς ὁποίας τὴν 1900ετηρίδα ἐωρτάσαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος (1995), πρὸς περιγραφὴν τῆς οὐρανίου πραγματικότητος, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνάγει ἡμᾶς ἡ ἐν Χριστῷ ζωὴ, χρησιμοποιεῖ τὴν εἰκόνα τῆς χριστιανικῆς λατρείας. Οἱ πρεσβύτεροι, οἵτινες ἴστανται ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ ἁγίου, εἶναι ἡ εἰκὼν τῶν πρεσβυτέρων, οἱ ὅποιοι κατὰ τὴν λατρευτικὴν σύναξιν ἴστανται πέριξ τῆς καθέδρας τοῦ ἐπισκόπου. Οἱ ἐξαίσιοι ὕμνοι, οἵτινες «ὡς φωνὴ ὑδάτων πολλῶν» ἐξέρχονται ἐκ τῶν στομάτων τῶν περιβεβλημένων τὰς λευκὰς στολάς, εἶναι ἡ ἡχὴ τῶν ὕμνων, οἵτινες ἠκούοντο εἰς τὰς παλαιοχριστιανικὰς συνάξεις (Ἀποκ. ζ', 9 ἐξ. ἰδ', 3). Ἡ οὐρανία μακαριότης εἶναι αἰωνία λατρεία, ἣτις ἀρχίζει εἰς τὴν γῆν καὶ συνεχίζεται εἰς τὸν οὐρανὸν ὡς «καινὴ ψῆχ». Οἱ ἐπίγειοι λάτρεις «ἐκ παντὸς ἔθνους καὶ φυλῶν καὶ λαῶν καὶ γλωσσῶν» (Ἀποκ. ζ', 9) συνενοῦνται πρὸς τοὺς οὐρανίους λάτρεις εἰς ἓνα γιγάντιον χορὸν. Οὕτως, ἡ ἐν τῇ «Ἀποκαλύψει» περιγραφὴ τῆς ἐν τῷ ὑπερουρανίῳ κόσμῳ προσφερομένης λατρείας εἶναι ἐν πολλοῖς ἀποτύπωσις τις τῆς ἤδη κρατούσης ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ λατρευτικῆς πράξεως. Ὁ θεόπνευστος συγγραφεὺς βλέπει τὸ ὅλον δράμα τῶν ἐσχάτων καιρῶν ὡς ἐκτυλισσόμενον ἐν τῷ πλαισίῳ τῆς πρωτοχριστιανικῆς λατρείας, ἣτις ἔχει οὕτως εἰπεῖν ἀντιστοιχίας καὶ προβολὰς εἰς τὸν ἐρχόμενον Αἰῶνα καὶ εὐρίσκει ἐν αὐτῷ τὴν τελειωσίν της. Οὕτω, πᾶν ὅ,τι τελεσιουργεῖται ἐν τῇ πρωτοχριστιανικῇ λατρευτικῇ συνάξει ἐμφανίζεται οἷον εἰς ὡς ἡ ἐκ τῶν προτέρων βίωσις ἐκείνου, ὅπερ τελεσιουργεῖται ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θυσιαστηρίου⁵⁸.

4. Ὁ ἐσχατολογικὸς χαρακτὴρ τῆς ζωῆς τοῦ ἐν Χριστῷ «καινοῦ ἀνθρώπου».

Ἐκ τῶν ἐν τοῖς πρόσθεν λεχθέντων συνάγεται ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ

Migne 'E. Π. 61,200). Κατὰ Ἰωάννην τὸν Δαμασκηνόν, ἡ Θεία Εὐχαριστία λέγεται «κοινωνία» καὶ «διὰ τὸ κοινωνεῖν ἡμᾶς καὶ ἐνοῦσθαι ἀλλήλοις δι' αὐτῆς. Ἐπεὶ γὰρ ἐξ ἐνὸς ἄρτου μεταλαμβάνομεν οἱ πάντες, ἐν σῶμα Χριστοῦ καὶ ἐν αἵμα καὶ ἀλλήλων μέλη γινόμεθα, σύσσωμοι Χριστοῦ χρηματιζόμενοι» («Ἐκδοσις ἀκριβῆς ὀρθοδόξου πίστεως», *Migne* 'E. Π. 94,1153). Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὁ αὐτὸς ἱερός πατὴρ προσθέτει: «Πάση δυνάμει φυλαξόμεθα μὴ λαμβάνειν μετάληψιν αἰρετικῶν μήτε διδόναι», «ἵνα μὴ μέτοχοι τῆς κακοδοξίας καὶ τῆς αὐτῶν γενόμεθα κατακρίσεως» (Αὐτόθι).

58. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, «Ὁ οὐρανὸς ἐπὶ γῆς», περ. «Ἐφημέριος», ἔτος 1971, σσ. 378-379. Τοῦ ἰδίου, *Μαθήματα Λειτουργικῆς*, Τεύχος Α', Ἀθήναι, 1975, σ. 119. Oscar Cullmann, *Urchristentum und Gottesdienst*, Zürich ²1950, σ.

Χριστιανοῦ δὲν ἐκφυλίζεται εἰς ἓνα «σεκουλαρισμὸν» ἢ ἐγκοσμιοκρατικὸν «ἀκτιβισμόν». Ὁ ἐν Χριστῷ «καινὸς ἄνθρωπος», εἰς πάσας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ζωῆς του, «φορεῖ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου» ἀνθρώπου⁵⁹ καὶ ἐφαρμόζει τὴν προτροπὴν τοῦ Ἁγ. Παύλου: «Τὰ ἄνω ζητεῖτε, οὗ ὁ Χριστός ἐστιν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καθήμενος. Τὰ ἄνω φρονεῖτε, μὴ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς» (Κολ. γ', 1-2). Τὰ ζωντανὰ μέλη τῆς Ἐκκλησίας αἰσθάνονται ὅτι ἐπισφράγισις τῶν δωρεῶν τοῦ Πνεύματος πρὸς αὐτοὺς εἶναι ἡ υἰοθεσία, ἡ ὁποία εἶναι ὁ ἀρραβὼν καὶ τὸ ἐχέγγυον τῆς αἰωνίου κληρονομίας τοῦ Θεοῦ. «Εἰ δὲ τέκνα καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν Θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ» (Ρωμ. η', 14-17).

Ἐπομένως εἶναι φανερόν, ὅτι ὁ προσανατολισμὸς τοῦ ἐν Χριστῷ «καινοῦ ἀνθρώπου» εἰς τὴν οὐράνιον πραγματικότητα συναρτάται πρὸς τὴν ἐσχατολογικὴν διάστασιν⁶⁰ τῆς ὅλης ζωῆς του. Ὁ Χριστὸς εἶναι δι' αὐτὸν ὁ παρὼν καὶ ὁ ἐρχόμενος. Ἡ ἐν πίστει θεὰ ἐκ τῶν προτέρων τῆς κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας ἀποκαλύψεως τῆς δόξης τοῦ Χριστοῦ, τῆς καινῆς γῆς καὶ τοῦ καινοῦ οὐρανοῦ, ἐνεργοποιεῖται ἐντὸς τοῦ κόσμου τοῦ παρόντος. Ἡ ἐσχατολογικὴ θεὰ εἶναι ἀποφασιστικὴ διὰ τὴν ζωὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ προφυλάσσει αὐτοὺς ἐκ τῶν ψευδῶν ἐσχατολογιῶν. Ὅταν ἀπουσιάξῃ ἡ προσδοκία τῆς πραγματικῆς σωτηρίας, ἥτις προσδοκία ἤρξατο διὰ τῆς ἀκροάσεως τοῦ Πρωτευαγγελίου (Γεν. γ', 15) εὐθύς ἅμα τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ ἐπὶ γῆς παραδείσου, τότε οἱ ἄνθρωποι δελεάζονται ὑπὸ ψευδῶν ἐνδοκοσμικῶν ἐσχατολογικῶν προσδοκιῶν λυτρώσεως καὶ νομίζουν ὅτι αὕτη θὰ ἐπιτευχθῇ δι' ἀνθρωπίνων μέσων (λ.χ. τῆς τεχνικῆς, τοῦ οἰκονομικοῦ μετασχηματισμοῦ τῆς κοινωνίας, τῶν πολιτικῶν συστημάτων, τῆς ἀναπτύξεως τῆς βιολογικῆς δυνάμεως). Τὸ ὅτι πολλοὶ Χριστιανοὶ ἐπηρεάζονται ἐκ τοιούτων ψευδῶν ἐσχατολογιῶν εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς ἐλλείψεως ἀληθοῦς καὶ ζώσης ἐσχατολογικῆς πίστεως καὶ ἐλπίδος. Ἡ ἔλλειψις αὕτη ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν ἀνυπαρξίαν οὐσιῶδους ἐσχατολογικοῦ προσανατολισμοῦ.

Ἡ ρεαλιστικὴ ἀναγνώρισις τῆς ἀτελείας πάντων τῶν πραγμάτων ἐν τῷ πεπτωκότι κόσμῳ, ἥτις θὰ ἀρθῇ μόνον διὰ τῆς κατὰ τὰς ἐσχάτας ἡμέρας τελειώσεως, οὐδόλως σημαίνει ἀμφιβολίαν ἢ ἀπαισιοδοξίαν. Ὁ Χριστιανὸς πιστεύει, ὅτι αἱ δυνάμεις τοῦ Ἀναστάντος εἶναι

11. Πλείονα σχετικῶς ἰδὲ ἐν Παν. Μπρατσιώτου, *Ἡ Ἀποκάλυψις τοῦ Ἀποστόλου Ἰωάννου*, ἐν Ἀθήναις 1950, σσ. 50 ἐξ.

59. Γρηγορίου Παλαμά, *ἐνθ' ἀνωτ.*, σσ. 285.

60. Περισσότερα σχετικῶς ἰδὲ ἐν τοῖς ἐξῆς: Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Μαθήματα Ἐκκλησιαστικῆς Ρητορικῆς ἢ Ὁμιλητικῆς*, ἐν Ἀθήναις 1986, σσ. 79 ἐξ. Ε.

ἤδη ἐνεργοὶ ἐν τῷ κόσμῳ καὶ ὅτι δέον νὰ ἐνεργοποιῶνται ἐν τῇ «και-
νότῃτι ζωῆς» (Ρωμ. στ', 4) τῶν πιστῶν, οἵτινες πρέπει νὰ δίδουν συνε-
χῆ μαρτυρίαν περὶ τῶν δυνάμεων τούτων, εἰσάγοντες εἰς τὸν κόσμον
τὸ φῶς, τὴν ἀλήθειαν, τὴν ἀληθῆ ἐλευθερίαν, τὴν δικαιοσύνην, τὴν
ἀγάπην. Ἄλλ' ἡ τελείωσις θὰ ἔλθῃ μόνον διὰ τῆς ἐπανόδου τοῦ δεδο-
ξασμένου Κυρίου.

Ἡ ἐσχατολογικὴ θεὰ ἔχει ρεαλιστικὸν χαρακτήρα. Ἡ πασχά-
λειος δόξα τοῦ Χριστοῦ δὲν εἶναι ἀκόμη φανερὰ εἰς ὅλον τὸν κό-
σμον. Ἡ ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτευχθεῖσα νίκη ἐναντίον τῆς ἀμαρτίας,
τοῦ διαβόλου, τοῦ πεπτωκότος κόσμου καὶ τοῦ θανάτου πρέπει νὰ
γίνῃ ὁρατὴ εἰς τὴν ζωὴν πάντων τῶν Χριστιανῶν. Ἐπομένως ὁ πνευ-
ματικὸς ἀγὼν εὐρίσκεται εἰς ἔντασιν τοσοῦτω μᾶλλον, ὅσῳ ὁ ἐχθρὸς
«ἔχει θυμὸν μέγαν, εἰδὼς ὅτι ὀλίγον καιρὸν ἔχει» (Ἄποκ. ιβ', 12). Ὁ
ἐσχατολογικὸς ἀγὼν δημιουργεῖ κινδύνους διὰ τοὺς πιστοὺς, οἱ ὅποιοι
πρέπει ἐπαγρυπνοῦντες νὰ ἀνανεῶνουν συνεχῶς τὴν ἀπόφασίν των
νὰ ἀνήκουν εἰς τὴν παράταξιν τοῦ Θεοῦ, Ὅστις, παρὰ πάσας τὰς
ἀντιδράσεις, ὁδηγεῖ τὸν κόσμον πρὸς τὴν ἐν Χριστῷ τελείωσιν. Ὡστε
ὁ ἐσχατολογικὸς προσανατολισμὸς καὶ ἡ μυστικὴ βίωσις τῶν ἐσχάτων,
ὡς παρόντων ἢ συμβησομένων, προφυλάσσουν ἐκ τῆς ραθυμίας καὶ
«παιδεύουσιν ἡμᾶς αἰεὶ ἐγρηγορεῖν καὶ ἐτοιμοὺς εἶναι πρὸς ὑπάντη-
σιν τοῦ Νυμφίου», Ὅστις ἔρχεται «ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτός». Χαρα-
κτηριστικαὶ εἶναι αἱ διατυπώσεις τῶν σχετικῶν λειτουργικῶν κειμέ-
νων: «Τί ραθυμεῖς, ἀθλία ψυχὴ μου; Ἐσχάτη ὥρα ἐστὶν ἀπάρτι καὶ
χωρίζεσθαι μέλλομεν τῶν ἐνταῦθα». «Ἦξει ἡ ἡμέρα Κυρίου ὡς κλέ-
πτῆς ἐν νυκτί» (Β' Πέτρ. γ', 10). «Ἐγγίζει τὸ τέλος' ἐγγὺς ἐπὶ θύρας
ὁ Κριτῆς ἐστίν' ὡς ὄναρ, ὡς ἄνθος, ὁ χρόνος τοῦ βίου τρέχει». Διὰ
τοῦτο δέον νὰ χωρῶμεν «ἀπτοήτῳ φρονήματι πρὸς ἐπίπονα σκάμμα-
τα» καὶ νὰ μὴ «ὑπνώσωμεν ἐν ἀμαρτίαις εἰς θάνατον», ἀλλὰ νὰ «ἐπι-
μελώμεθα τῆς συνειδήσεως» καὶ νὰ «μένωμεν ἐν Αὐτῷ, ἵνα, ὅταν φα-
νερωθῇ, ἔχωμεν παρησίαν καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' Αὐτοῦ ἐν τῇ πα-
ρουσίᾳ Αὐτοῦ». Ὅθεν «προφθάσωμεν, κλαύσωμεν, καταλλαγῶμεν
Θεῷ πρὸ τέλους»⁶¹.

Walter, *Das Kommen des Herrn*, Freiburg i. Br. 21947. R. Guardini, *Die letzten Dinge*, Würzburg 21949.

61. Εὐαγγέλιον Δ. Θεοδώρου, Ἡ μορφωτικὴ ἀξία τοῦ ἰσχύοντος Τριψ-
δίου, σ. 160.

5. Δειγματοληπτικὴ παράθεσις ἐκφράσεων συγγραφέων τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων περὶ τῆς ἐν Χριστῷ «καινῆς κτίσεως».

Ἄντι ἰδικῶν μας συμπερασμάτων ἐκ τοῦ ἀνωτέρω σχεδίασματος τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς μορφώσεως τοῦ ἐν Χριστῷ «καινοῦ ἀνθρώπου», ἃς ἐπιτραπῆ νὰ ὑπομνήσωμεν χαρακτηριστικὰς τινὰς διατυπώσεις καὶ ἐκφράσεις τῆς ἀρχαίας χριστιανικῆς φιλολογίας. Αἱ ἐκφράσεις αὗται ἀποτελοῦν ἀληθεῖς μαργαρίτας καὶ ἀδάμαντας ἐν τῇ παγκοσμίῳ σωτηριολογικῇ φιλολογίᾳ. Αἱ κυριώτεροι ἐξ αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὴν φαινομενολογίαν ἐκφάνσεων τῆς ἐν Χριστῷ «καινῆς κτίσεως» καὶ τὰς ὁποίας ὁ Ad. Harnack ἔχει συγκεντρώσει εἰς εἰδικὴν πραγματείαν αὐτοῦ, εἶναι αἱ ἐξῆς: «1) Ὡς τὰ παιδία, νήπιοι· 2) ἀνακαινίζεσθαι, ἀνανεοῦσθαι, ἀναπλάσσεσθαι, μεταμορφοῦσθαι· 3) ἐκλογή, υἰοθεσία, ἐλευθερία· 4) φίλοι (γνώριμοι, οἰκεῖοι) τοῦ Θεοῦ (τοῦ Χριστοῦ), ἀδελφοὶ Χριστοῦ· 5) κτίζεσθαι, καινὴ κτίσις, παλιγγενεσία, ἀναγεννᾶσθαι, γεννᾶσθαι ἐκ Θεοῦ, υἱοὶ (τέκνα) Θεοῦ· 6) δῶρον τοῦ Πνεύματος, χρῖσμα ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, πνευματικοί, πνευματοφόροι, Χριστοφόροι, Θεοφόροι, ἐν Χριστῷ εἶναι· 7) ἐπιστήμη, γνώσις, ἀλήθεια, φῶς, φωτίζεσθαι, ζωὴ αἰώνιος, ἀθανασία, ζωοποιεῖσθαι, Χριστοποιεῖσθαι, αἱ νύμφαι τοῦ Χριστοῦ· 8) ὁ καινὸς ἄνθρωπος, ὁ ἔσω ἄνθρωπος, ὁ τέλειος ἄνθρωπος, ὁ ἄνθρωπος ὁ πόρρω τῆς ἀνθρωπότητος»⁶².

Πλεῖστα τῶν ἑλληνικῶν ὀνομάτων τῶν ἀρχαίων Χριστιανῶν «εἶναι δηλωτικὰ τῆς ἀτμοσφαιράς, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἔζων οὗτοι. Οὕτω λ.χ. συναντῶμεν τὰ ὀνόματα Πίσις, Ἑλπίς, Ἀγάπη, Ἀγνή, Κυριακός, Κυριακή, Ἀναστάσιος, Ἀναστασία κ.λπ. Ἐπίσης λατινικὰ χριστιανικὰ ὀνόματα θὰ εἶχον ἐν ἑλληνικῇ μεταφράσει ὡς ἐξῆς: Θεόδουλος, Ἀναγεννημένος, Λυτρωμένος, Εὐλογημένος, Θεὸν ἔχει, Ἑλπίς ἐν Θεῷ, Ὅ,τι θέλει ὁ Θεός. Χαρακτηριστικὰ εἶναι καὶ τὰ ἐν τῇ ἐπιταφίῳ φιλολογία τῶν Κατακομβῶν κοσμητικὰ ἐπίθετα: φιλέντολος, φιλόθεος, φιλόχριστος, μακάριος κ.λπ.»⁶³.

Διὰ τὴν ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῷ πολιτισμικῷ περιβάλλοντι παρουσίαν καὶ ἠθικὴν ζωὴν τῶν ἐν Χριστῷ «καινῶν ἀνθρώπων» ὁ ἀπολογητῆς Ἀριστείδης τὸν β' αἰῶνα ἐτόνιζε χαρακτηριστικῶς καὶ ἐπιγραμματικῶς τὰ ἐξῆς: Οἱ Χριστιανοὶ «οὐ μοιχεύουσιν, οὐ πορνεύουσιν, οὐ

62. Ad. Harnack, «Die Terminologie der Wiedergeburt und verwandter Erlebnisse in der ältesten Kirche» (*Texte und Untersuchungen*, τόμ. 42, ἔτος 1918, σσ. 97 ἐξ.).

63. Εὐαγγέλου Δ. Θεοδώρου, *Ἱστορία τοῦ χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ*, Ἀθήναι, 1950, σ. 115.

ψευδομαρτυροῦσιν, οὐκ ἐπιθυμοῦσι τὰ ἀλλότρια, τιμῶσι πατέρα καὶ μητέρα, καὶ τοὺς πλησίον φιλοῦσι, δίκαια κρίνουσιν, ὅσα οὐ θέλουσιν αὐτοῖς γίνεσθαι ἑτέρῳ οὐ ποιοῦσι, τοὺς ἀδικοῦντας αὐτοὺς παρακαλοῦσι καὶ προσφιλεῖς αὐτοὺς ἑαυτοῖς ποιοῦσι, τοὺς ἐχθροὺς εὐεργετεῖν σπουδάζουσι, πραεῖς εἰσι καὶ ἐπιεικεῖς, ἀπὸ πάσης ἀκαθαρσίας ἐγκρατεῦνται, χήραν οὐχ ὑπερορῶσιν, ὄρφανὸν οὐ λυποῦσιν· ὁ ἔχων τῷ μὴ ἔχοντι ἀφθόνως ἐπιχορηγεῖ· ξένον ἐὰν ἴδωσιν, ὑπὸ στέγην εἰσάγουσι καὶ χαίρουσιν ἐπ' αὐτῷ ὡς ἐπὶ ἀδελφῷ ἀληθινῷ... Μεγάλα καὶ θαυμαστά τὰ ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν λεγόμενα καὶ πραττόμενα»⁶⁴.

Χαρακτηριστικὰ εἶναι ὅσα γράφει ὁ ἄγνωστος συγγραφεὺς τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς, τοῦ ἀδάμαντος αὐτοῦ τῆς ἀπολογητικῆς φιλολογίας τοῦ β' ἢ τοῦ γ' αἰῶνος: «Χριστιανοὶ γὰρ οὔτε γῆ, οὔτε φωνῆ, οὔτε ἔθεσι διακεκριμένοι τῶν λοιπῶν εἰσιν ἀνθρώπων. Οὔτε γάρ που πόλεις ἰδίαις κατοικοῦσιν, οὔτε διαλέκτῳ τινὶ παρηλλαγμένη χρῶνται... Κατοικοῦντες δὲ πόλεις ἑλληνίδας τε καὶ βαρβάρους, ὡς ἕκαστος ἐκλήρωθη, καὶ τοῖς ἐγγωρίοις ἔθεσιν ἀκολουθοῦντες ἐν τε ἐσθῆτι καὶ διαίτῃ καὶ τῷ λοιπῷ βίῳ, θαυμαστὴν καὶ ὁμολογουμένως παράδοξον ἐνδείκνυνται τὴν κατάστασιν τῆς ἑαυτῶν πολιτείας. Πατρίδας οἰκοῦσιν ἰδίαις, ἀλλ' ὡς ἄποικοι· μετέχουσι πάντων ὡς πολῖται, καὶ πάνθ' ὑπομένουσιν ὡς ξένοι... Γαμοῦσιν ὡς πάντες, τεκνογονοῦσιν, ἀλλ' οὐ ρίπτουσι τὰ γεννώμενα. Τράπεζαν κοινὴν παρατίθενται, ἀλλ' οὐ κοινήν. Ἐν σαρκὶ τυγχάνουσιν, ἀλλ' οὐ κατὰ σάρκα ζῶσιν. Ἐπὶ γῆς διατρίβουσι, ἀλλ' ἐν οὐρανῷ πολιτεύονται»⁶⁵.

Ὁ ἅγιος Ἰγνατίου, ἀπευθυνόμενος πρὸς τοὺς Ἐφεσίους καὶ ὑπομιμνήσκων τὸ ιδεῶδες τοῦ ἐν Χριστῷ «καινοῦ ἀνθρώπου», τονίζει: «Ἐπιτρέψατε αὐτοὺς μαθητευθῆναι ὑμῖν· γίνεσθε οὖν διάκονοι Θεοῦ καὶ στόμα Χριστοῦ... Γίνεσθε πρὸς τὰς ὀργὰς αὐτῶν ὑμεῖς ταπεινόφρονες (πραεῖς)· ἀντιτάξατε πρὸς τὰς βλασφημίας αὐτῶν ὑμεῖς τὰς ἐκτενεῖς εὐχάς· αὐτῶν πλανωμένων, στήκετε ὑμεῖς ἐν τῇ πίστει ἐδραῖοι· νικήσατε τὸ ἄγριον ἦθος ἐν ἡμερότητι· τὸ ὀργίλον ἐν πραότητι... Διὸ παραινεῖ Παῦλος: “Δούλον, λέγων, Κυρίου οὐ δεῖ μάχεσθαι· ἀλλ' ἥπιον εἶναι πρὸς πάντας, διδακτικόν, ἀνεξίκακον, ἐν πραότητι παιδεύοντα τοὺς ἀντιδιατιθεμένους” (Β' Τιμ. β', 24-25)... Ἀδελφοῦς αὐτοὺς ποιήσωμεν τῇ ἐπιεικείᾳ... Καὶ μιμησώμεθα τὸν Κύριον»⁶⁶.

64. Ἀριστείδου, «Ἀπολογία», *Migne* Ἐ. Π. 96,1121-1124.

65. «Ἐπιστολὴ πρὸς Διόγνητον», *ΒΕΠΕΣ*, τόμ. 2, σσ. 251-257.

66. Ἰγνατίου, «Πρὸς Ἐφεσίους 10», *ΒΕΠΕΣ*, τόμ. 2, Ἀθήναι, 1955, σ. 289. Adolf Harnack, *Die Mission und Ausbreitung des Christentums in den ersten drei Jahrhunderten*, Leipzig 1924, σ. 231

Πολλοὶ τῶν πρώτων Χριστιανῶν ἀπέκτων ποικίλα πνευματικὰ χαρίσματα, τοῦθ' ὅπερ βραδύτερον μέχρι σήμερον γίνεται εἰς μικροτέραν ἔκτασιν. Ὁ ἅγιος Ἰουστίνος μαρτυρεῖ ὅτι πολλοί, «φωτιζόμενοι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ..., ὁ μὲν λαμβάνει συνέσεως πνεῦμα, ὁ δὲ βουλῆς, ὁ δὲ ἰσχύος, ὁ δὲ ἰάσεως, ὁ δὲ προγνώσεως, ὁ δὲ διδασκαλίας, ὁ δὲ φόβου Θεοῦ»⁶⁷. Χαρακτηριστικῶς καὶ ὁ ἅγιος Εἰρηναῖος ἐπισημαίνει: «Ἐν τῷ Ἐκείνου ὀνόματι (δηλ. τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ) οἱ ἀληθῶς αὐτοῦ μαθηταὶ παρ' Αὐτοῦ λαβόντες τὴν χάριν ἐπιτελοῦσιν ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν λοιπῶν ἀνθρώπων, καθὼς εἰς ἕκαστος αὐτῶν τὴν δωρεὰν εἴληφε παρ' Αὐτοῦ· οἱ μὲν γὰρ δαίμονας ἐλαύνουσι βεβαίως καὶ ἀληθῶς, ὥστε πολλάκις καὶ πιστεύειν αὐτοὺς ἐκείνους τοὺς καθαρισθέντας ἀπὸ τῶν πονηρῶν πνευμάτων καὶ εἶναι ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ· οἱ δὲ πρόγνωσιν ἔχουσι τῶν μελλόντων καὶ ὀπτασίας καὶ ῥήσεις προφητικὰς· ἄλλοι δὲ τοὺς κάμνοντας διὰ τῆς τῶν χειρῶν ἐπιθέσεως ἰῶνται καὶ ὑγιεῖς ἀποκαθιστᾶσιν. Ἦδη δὲ καὶ νεκροὶ ἠγέρθησαν καὶ παρέμειναν σὺν ἡμῖν ἱκανοῖς ἔτεσι. Καὶ τί γάρ; Οὐκ ἔστιν ἀριθμὸν εἰπεῖν τῶν χαρισμάτων, ὧν κατὰ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ Ἐκκλησία, παρὰ Θεοῦ λαβοῦσα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σταυρωθέντος ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἐκάστης ἡμέρας ἐπ' εὐεργεσίᾳ τῇ τῶν ἔθνῶν ἐπιτελεῖ»⁶⁸.

Καὶ αὐτοὶ οἱ ἔθνικοι ὀμιλοῦν μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῆς ἠθικῆς ἀκτινοβολίας τῶν Χριστιανῶν. Ὁ Πλίνιος ἀναφέρει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν κλέπτουν, δὲν ληστεύουν, δὲν μοιχεύουν, δὲν ἀθετοῦν τὰς υποσχέσεις αὐτῶν⁶⁹. Ὁ Λουκιανὸς ὁμολογεῖ, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ παρουσιάζουν βίον καθαρὸν, αὐτοθυσίαν καὶ θάρρος πρὸ τοῦ θανάτου⁷⁰. Ἐπίσης ὁ Ἐπίκτητος καὶ ὁ Μ. Αὐρήλιος ὀμιλοῦν διὰ τὴν πρὸ τῶν τυράνων καὶ τοῦ θανάτου ἀφοβίαν τῶν Χριστιανῶν⁷¹. Σπουδαιότατη εἶναι καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ ὀξυδερκοῦς ἔθνικοῦ ἱατροῦ Γαληνοῦ. Οὗτος ἀναφέρει ὅτι οἱ Χριστιανοὶ δὲν δειλιοῦν πρὸ τοῦ θανάτου· ὅτι ἔχουν βίον σώφρονα, ἀγνὸν καὶ ἠθικόν· ὅτι δεικνύουν θαυμαστὴν αὐτοπειθαρχίαν, αὐτοκυριαρχίαν καὶ ζῆλον ὑπὲρ παντὸς εὐγενοῦς· καὶ ὅτι πολλοὶ ἐξ αὐτῶν, ἄνδρες καὶ γυναῖκες, ζοῦν ἐν παρθενίᾳ καθ' ὅλην αὐτῶν

67. Ἰουστίνου, «Πρὸς Τρύφωνα Ἰουδαῖον Διάλογος, 39», ΒΕΠΕΣ, τόμ. 3 (Ἀθήναι 1955, σσ. 242-243. Adolf Harnack, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 221. Πρβλ. Α' Κορ. β', 7, 10, 28.

68. Εἰρηναίου, *ἐνθ' ἄνωτ.*, II, 32, 4 ΒΕΠΕΣ, τόμ. 5, Ἀθήναι, 1955, σ. 142.

69. Adolf Harnack, *ἐνθ' ἄνωτ.*, 232. Georg Hahn, *Die Kirche der Märtyrer und Katakomben*, Freiburg im Breisgau 1939, σ. 160.

70. Adolf Harnack, *ἐνθ' ἄνωτ.*, σ. 225.

71. *Αὐτόθι*.

τὴν ζωὴν⁷². Ὡς τονίζει ὁ Harnack, «μόλις εἶναι δυνατόν νὰ διανοηθῶμεν ἄλλην περισσότερον ἀμερόληπτον καὶ λαμπροτέραν μαρτυρίαν περὶ τῆς ἠθικότητος τῶν Χριστιανῶν». (Ein unbestocheneres und glänzenderes Zeugnis für die Sittlichkeit der Christen kann kaum gedacht werden)⁷³.

Αἱ ἀνωτέρω δειγματοληπτικῶς παρατεθεῖσαι διατυπώσεις χριστιανῶν καὶ ἐθνικῶν συγγραφέων τῶν πρώτων χριστιανικῶν αἰώνων, παρομοίας τῶν ὁποίων θὰ ἠδύνατό τις νὰ ἀνεύρη ἐν ἀφθονίᾳ ἐντὸς τῶν ἔργων τῶν μεγάλων Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας, ὀδηγοῦν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀκτινοβολία τοῦ βίου τῶν Χριστιανῶν εἶναι ἡ μυστικὴ ἐντελέχεια καὶ ἀόρατος ζωτικὴ δύναμις, ἣτις ζωοποιεῖ τὸν ὄργανισμὸν τῆς κοινωνίας. Ὡς λέγει πάλιν προσφυῶς ὁ συγγραφεὺς τῆς πρὸς Διόγνητον ἐπιστολῆς, «ὅπερ ἐστὶν ἐν σώματι ψυχῇ, τοῦτ' εἰσιν ἐν κόσμῳ Χριστιανοί. Ἑσπαρται κατὰ πάντων τῶν τοῦ σώματος μελῶν ἡ ψυχῇ, καὶ Χριστιανοὶ κατὰ τὰς τοῦ κόσμου πόλεις. Οἰκεῖ μὲν ἐν τῷ σώματι ψυχῇ, οὐκ ἔστι δὲ ἐκ τοῦ σώματος· καὶ Χριστιανοὶ ἐν κόσμῳ οἰκοῦσιν, οὐκ εἰσὶ δὲ ἐκ τοῦ κόσμου. Ἀόρατος ἡ ψυχῇ ἐν ὄρατῷ φρουρεῖται τῷ σώματι· καὶ Χριστιανοὶ γινώσκονται μὲν ὄντες ἐν τῷ κόσμῳ, ἀόρατος δὲ αὐτῶν ἡ θεοσέβεια μένει... Ἐγκέκλεισται μὲν ἡ ψυχῇ τῷ σώματι, συνέχει δὲ αὐτὴ τὸ σῶμα. Καὶ Χριστιανοὶ κατέχονται μὲν ὡς ἐν φρουρᾷ τῷ κόσμῳ, αὐτοὶ δὲ συνέχουσι τὸν κόσμον»⁷⁴.

72. Ἐνθ' ἀνωτ., σ. 232, ἐνθα ἰδὲ παραπομπὰς εἰς ἐκδόσεις τοῦ ἀραβιστὶ διασωθέντος σχετικοῦ ἔργου τοῦ Γαλινοῦ περὶ τῆς Πλατωνικῆς Πολιτείας.

73. Adolf Harnack, ἔνθ' ἀνωτ., σ. 234.

74. ΒΕΠΕΣ, τόμ. 2, σσ. 251-257.